

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЗАБОЛОТНИЙ ЄВГЕНІЙ РОМАНОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
історії та археології
д. і. н., професор
Надія ТЕМІРОВА

«_____» _____ 2024 р.

**ВІДЕОРЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ЩОДО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ**

Спеціальність 032 Історія та археологія
Кваліфікаційна (магістерська) робота

Керівник:
Кирило МЄЛЄКЄСЦЕВ
к.і.н, старший викладач
кафедри історії та археології

Оцінка: _____ / _____ / _____
Голова ЕК:
Олексій СТРУКЕВИЧ, д. і. н., проф.

Вінниця – 2024

Заболотний Є. Р. Відеоресурси мережі Інтернет щодо історії України в контексті інформаційного протистояння. Спеціальність 032 «Історія та археологія». ОП «Публічна історія». ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У магістерській роботі досліджено роль відеоресурсів в вирі інформаційного протистояння навколо історії України. А саме в таких аспектах як: історія півдня України в контексті інформаційного протистояння, відображення витоків гібридної війни крізь призму інформаційного простору, деякі аспекти боротьби за культурну спадщину.

Ключові слова: інформаційне протистояння, історія України, відеоресурси, інформаційний простір.

81 с., дод. 4. Бібліограф.: 105 найм.

Zabolotny Ye. R. Internet video sources on the history of Ukraine in the context of information warfare. Specialty 032 «History and archeology». OP «Public History». Vasyl' Stus DonNU, Vinnytsia, 2024.

The master's thesis examines the role of video resources in the vortex of information warfare that surrounds discourse on the history of Ukraine. Namely, in such aspects as: the history of southern Ukraine in the context of the information confrontations, the reflection of the origins of the hybrid war through the context of the information space, some aspects of the struggle for cultural heritage.

Keywords: information warfare, history of Ukraine, video resources, information space.

81 p., add. 4. Bibliography: 105 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЧНА РОЗРОБКА. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА. МЕТОДОЛОГІЯ	8
1.1 Історіографія проблеми.....	8
1.2 Джерельна база дослідження.....	11
1.3 Теоретико-методологічні основи дослідження.....	13
РОЗДІЛ 2.ІСТОРІЯ КРИМУ В ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ БЛОГЕРІВ.	16
2.1 Кримське Ханство: історія у вимірі української блогосфери.....	16
2.2 Ханська Україна у вимірі відеоблогосфери.....	29
2.3 Депортація Кримських татар крізь медійний простір.....	34
РОЗДІЛ 3. ВИТОКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ІНФОРМАЦІЙНА ПРОТИДІЯ НАРАТИВАМ ВОРОЖОЇ ПРОПАГАНДИ	38
3.1 Революція Гідності крізь призму інфопростору.....	38
3.2 Події 2 травня 2014 року крізь призму інформаційного простору....	44
3.3«Азов»: історія створення і походження міфотворчості російської пропаганди.....	48
РОЗДІЛ 4. МЕДІЙНІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ ЗА ІСТОРИЧНУ ПАМ'ЯТЬ І СПАДЩИНУ	52
4.1 Фальсифікація історії в російських підручників на прикладі сюжету з циклу «Реальна історія».....	52
4.2 Українська сфграгістика у площині блогосфери.....	57
4.3 «Скіфське золото» і інформаційна війна за спадщину.....	60
4.4 Шаг: легітимізація монети крізь медійний простір. На межі нумізматики і деколонізації.....	63
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	69
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження відеоресурсів мережі Інтернет, щодо історії України в контексті інформаційного протистояння зумовлена специфікою сучасних тенденцій розвитку інформаційного простору, а саме як середовища, що продукує вплив на маси. Враховуючи факт стрімкого росту блогосфери, закономірно, що своє місце серед масиву продукту знайшов і контент на історичну тематику.

Серед усього медійного простору, Інтернет, вочевидь займає одну з лідируючих позицій, а на відеохостинг YouTube випадає лівова його частка. Бо аудіовізуальний контент є привабливим для аудиторії не тільки через його доступність, фактично в необмеженій кількості, а ще й через варіативність і спрощений формат сприйняття інформації, що в свою чергу дозволяє збільшити її обсяг.

В умовах постійного інформаційного потоку з боку РФ, що простежувався ще задовго до глобального поширення всесвітньої павутини, а головним каналом трансляції інформації лишалося телебачення, що транслиувало велику частку ворожого продукту, наповненого пропагандистськими наративами, спрямованими на формування єдиного медійного простору, вочевидь з метою асиміляції і експансії України. Подібна ідеологічна і інформаційна повістка зазнала трансформації, що була зумовлена процесами еволюційного поступу суспільства, які в свою чергу вилелися в Революцію Гідності. А з початком війни на сході, тенденція засилля ворожого культурного продукту зустріла опір з боку суспільства. А розвитком інтернет-простору, протистояння набуло дещо нової форми.

Зважаючи на зростання запиту суспільства на висвітлення на широкий загальний подій минулого України, що зумовлений драматичними подіями сьогодення, контент на історичну тематику став певною на нього відповіддю. Разом з тим треба сказати, що тенденція розвитку цієї сфери набула стрімкого

росту починаючи з 2020 р. Можемо припустити, що каталізатором цього процесу стала епідемія відомого всім вірусу.

В роботі запропоновано аналіз цілого ряду відео-робіт з каналів, що їх можна диференціювати за кількістю підписок, що прямо свідчить про рівень їх популярності (окремі з розглянутих проєктів наближаються до відмітки 1 млн. активних глядачів і підписників).

Вартий уваги той факт, що історіографія охоплює широке коло праць не тільки з тем вітчизняної, а й загальносвітової історії. Важливо також сказати, що більшість авторів розглядають історію України часто невідривно від загальноєвропейського виміру, що є доречним з точки зору історії, як науки, а особливо в умовах боротьби з постколоніальним віянням трактування суспільством уявлень про хід історичного процесу на українських землях. Проте, більшість з розглянутого (доступного на сьогодні масиву контексту), можна віднести до науково-популярного, що не є дивним, оскільки очевидно, що автори орієнтуються на широке коло аудиторії. Разом з тим ми можемо побачити певну градацію за рівнем підготовки матеріалу, аналіз якого, серед іншого і на предмет історичної неточності є одним із завдань роботи.

Однією із центральних ліній роботи є висвітлення історії Кримського півострова крізь призму блогосфери. Варто сказати, що подібний акцент зміщена не випадково. Його головною метою є демонстрація необхідності потрактування історії України в цілісній формі, де Крим закономірно розглядався в контексті загальновітчизняного історичного поступу. Особливо, зважаючи на факт окупації Криму, разом з цілою плеядою історичних міфів-фальсифікацій, продуктових імперськими істориками, що відбилися в масовому уявленні про історію Криму і загалом всього півдня України, продукування і розповсюдження такого контенту, є потужним і дієвим інструментом протидії ворожому історичному дискурсу, що знайшов відображення в інфопросторі.

Загалом висвітлення вищезазначеної проблематики в українській науці зустрічається вперше. Магістерська робота стала закономірним продовженням бакалаврського дослідження.

Об'єкт дослідження: доробок українських блогерів на YouTube та за його межами.

Предмет дослідження: висвітлення деяких аспектів історії України в площині YouTube-простору.

Метою дослідження є аналіз низки матеріалів, оцінка їх ролі на тлі загальної картини інформаційного протистояння в площині вітчизняної історії.

Її реалізація передбачає постановку наступних **дослідницьких завдань:**

1. Окреслити стан історіографічної розробки теми і методологічну основу дослідження.
2. Виокремити і піддати аналізу комплекс джерел, відповідно до дослідницького інтересу.
3. Висвітлити окремі питання з історії півдня України крізь призму блогосфери, в контексті інформаційного протистояння.
4. Показати висвітлення витоків гібридної війни в площині медійного простору, зокрема і через YouTube.
5. Показати деякі медійні аспекти боротьби за історичну спадщину, як частину тенденції деколонізації публічного простору.

Виходячи з контексту дослідження, **хронологічні рамки** роботи наводити не зовсім коректно, оскільки комплекс джерел залучений в обробку – продукт сучасного інформаційного простору, але за своїм змістом цей продукт охоплює хронологію від епохи античності дотепер.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти наведеного дослідження, знайшли вираження під час наукових конференцій: «Поділля в роки Української національної революції середини XVII століття» (Вінниця, 4 березня 2021 р.), «Україна у світовому історичному просторі» (Маріуполь,

23 квітня 2021 р.), «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія» (Вінниця, 23 квітня 2021 р.), Друга світова війна: історія та пам'ять», (Вінниця 23 квітня 2021 р.), Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи. (23 липня 2021 р.), «Травневі студії 2022: історія, міжнародні відносини, філософія» (Вінниця, 5 травня 2022 р.), VII Міжнародна науково-практична конференція “Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences” (Вінниця, 28 квітня 2023 р.), «Травневі студії 2023: історія, міжнародні відносини, філософія в інформаційному протистоянні» (Вінниця, 4 травня 2023 р.). Шість статей з теми було опубліковано у віснику СНТ ДонНУ, за 2021–2024 н.р., серед тих, що найбільш наближена до розкриття аспектів теми це: «Заболотний Є. Р. Фальсифікація історії України в російських підручниках. На прикладі сюжету каналу «Реальна історія». *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Випуск 16. Том 2 / ред. кол. М. І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип. 16. Т. 2.» [101].

Ключові аспекти дослідження були відображені у чотирнадцяти **публікаціях** з них 13 наукові статті з теми, одна робота дотично стосується дослідження.

Структура роботи відповідає меті, предмету та дослідницьким завданням, вибудована за проблемним принципом. Робота складається зі вступу, анотації, чотирьох розділів, тринадцяти підрозділів, висновків, посилань на джерела і літературу та додатків.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукової розробки теми.

Проблематика дослідження історії України в контексті інформаційного протистояння в вітчизняній історіографії представлена переважно у вигляді наукових статей, тез, окремо можна виділити дисертаційні дослідження. Це можна пояснити специфікою теми, що її було взято до розгляду. Наукова розробка проблематики вочевидь потребує подальшого розвитку.

Серед масиву доробку вітчизняних істориків треба виділити роботи Романа Харделя, що знайшли своє відображення в дисертації «Історичний чинник в інформаційному протистоянні російської федерації з Україною наприкінці XX початку XXI століття» [1]. Робота побачила світ в 2022 р., на базі Національної академії сухопутних військ імені Гетьмана Петра Сагайдачного. Автором запропоновано детальний аналіз застосування з боку росії впливу на історичну свідомість цільових аудиторій, як одного з основних аспектів ведення інформаційного протистояння. Проаналізовано загальні риси національного інформаційного простору, основні канали інформації (через які безпосередньо ведеться робота з поширення ворожих наративів). Особливої уваги автор надає інтернет-простору, передовсім через доступність і швидкість розповсюдження інформації.

В контексті розглянутої нами проблематики доцільно виокремити деякі аспекти вищезгаданого дисертаційного дослідження, що знайшли своє відображення в окремих публікаціях. А саме: «Хардель Р. З., Виздрик В. С. Історична свідомість як об'єкт інформаційного впливу в нових медіа під час протистояння Російської Федерації з Україною». В публікації представлений авторський аналіз потенціалу Інтернет-ЗМІ, як засобу впливу на історичну свідомість цільових аудиторій. Окреслено специфіку використання в цьому контексті відеохостингів, соціальних мереж та інших майданчиків у мережі

Интернет. Окрему увагу акцентовано на питанні захисту національної безпеки в вирі інформаційної війни [2]. У публікації Р. Харделя «Википедия как инструмент влияния на историческое сознание в контексте русско-украинской информационной войны» виявлено конкретні приклади виявлення значень історичних і політичних подій у різномовних варіантах статей Вікіпедії. Автор розглядає основні негативні характеристики постінформаційного суспільства; причини створення авторитетного та зручного для використання та сприйняття джерела інформації, яка стала Вікіпедією; виявляє особливості технічних характеристик Вікіпедії, які також обумовили її велику популярність серед користувачів Інтернету [3].

У роботі «Використання кінематографа як інструменту впливу на історичну свідомість у ході Російсько-Української інформаційної війни» Р. Хардель також торкається можливостей інформаційного впливу відео й за межами Інтернету, що так само має бути враховуватися як дослідниками, так і творцями такого продукту [4].

В ширшому контексті огляду інформаційного простору (поза межами суто мережі Інтернет) також варто виділити публікацію Дороша Л.О. «Досвід України у протистоянні гібридним впливам російської федерації: інформаційна складова», де автор аналізує інформаційний простір на предмет впливу на нього російського дискурсу [5].

Мартинов А. в тезах, що розміщені на електронних ресурсах Унціклопедії історії України під назвою «Інформаційні війни 21 століття та Україна», піддає аналізу вплив російських інформаційних ресурсів на західну аудиторію, а саме в контексті формування суспільної думки про війну в Україні [6].

Варто сказати, що значний вклад в розробку теми історії України в контексті інформаційного протистояння зробили дослідники з ДонНУ імені Василя Стуса. Певна кількість робіт з проблематики знайшла відображення в збірниках міжнародної Науково-практичної конференції «Травневі студії», що організовується на базі вищезгаданого університету. Серед іншого варто

виділити доробок К.І. Мелекесцева, а саме наступні публікації: «Ключові питання історії України в контексті нових маніпулятивних технологій в мережі Інтернет», де автором висвітлено ключові аспекти використання інтернет-мемів, задля викривлення уявлень про історію України в інформаційному протистоянні [7]; стаття в науковому віснику Ізмаїльського державного університету «Історія України в контексті інформаційних впливів Угорщини», де науковець окреслює інформаційну політику Угорщини, ретрансляторами якої виступають провладні ЗМІ, в контексті політики уряду країни, щодо просування ідеї отримання автономії угорськими меншинами за кордоном, пов'язані з цим наративи про історію України [8].

Важливим в контексті дослідження є доробок Г. Сасина, серед якого треба виділити статтю під назвою «Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір). У статті розглянуто сутність та специфіку інформаційної війни, яка як явище існує з давніх часів та є глобальним ресурсом сьогодення. Методи і засоби інформаційної боротьби є невід'ємною частиною сучасних збройних конфліктів, які здатні привести до трагічних наслідків. Встановлено проблему інформаційної війни в Україні та її передумови [9]. Доцільно сказати і про статтю Шемчука В, де проаналізовані основні підходи до розуміння сутності інформаційних воєн, виділено їх специфіку. Обґрунтовано визначення інформаційної війни як соціально-політичного явища. Вона зазвичай посягає на світоглядні цінності, сприяє деморалізації та фрагментації населення держав-противників у межах глобального інфопростору [10]. Також тема розглядалася в статтях автора цієї роботи, окремі з них лягли в основу магістерського дослідження [101–105].

Підводячи проміжний підсумок можемо сказати, що історіографічна розробка проблеми певною мірою обмежена, зокрема бо тема є новою, проте актуальною, тому має всі підстави до розвитку в наукових колах.

1.2 Джерельна база дослідження.

Наймасивнішим пластом джерел дослідження є доробок українських блогерів на YouTube. Примітною рисою взятих до розгляду робіт є залучення до їх підготовки професійних істориків. Окремо виділяються канали авторами яких є безпосередньо фахівці з тої чи іншої проблематики.

З огляду на специфіку (новітність) джерельної бази, її визначення в науці не є сталим. Загалом описане вище підпадає під визначення аудіовізуальних джерел. Аудіовізуальними вважаються всі ті джерела, які передають інформацію у формі зображення та/або звуку на носіях, таких як касети, аналогові диски, відео, фільми.

Аудіовізуальне джерело побудоване як документ, і в ньому «ми можемо зробити видимими сліди, останки, свідчення суспільства, яке його виробляє». В історичній роботі мова йде не лише про транскрибування, але й про те, як упорядкувати, реконструювати та поставити під сумнів джерела. Це стосується й аудіовізуальних джерел у мережі Інтернет

Аудіовізуальні матеріали складаються з: виробництва музики, радіопрограм, телебачення, документальних фільмів, зображень, таких як фотографії, карти або твори мистецтва. Термін «аудіовізуальний засіб» означає повну інтеграцію та взаємозв'язок між слуховим і візуальним для створення нової реальності чи мови. Сприйняття, при цьому, одночасне. Аудіовізуальні джерела специфічні; відрізняються від інших джерел, таких як аудіоджерела, фотографії чи письмові джерела. Аудіовізуальні джерела мають власну «правду» чи «брехню» [11; 12–13]

Часто автори контенту в матеріалах подають фрагменти, що підпадають під визначення кіно-фотодокументів Я. С. Калакура дає наступну характеристику джерелам такого типу джерел: специфічним завданням зображального джерела є фіксація навколишньої діяльності фізичними та хімічними засобами: кіно-, фото- та відеодокументи зберігають цінну

історичну інформацію про події в політичному житті, економіці та культурі народу [11].

Я. Калакура також зазначає, що кіно- та взагалі відеодокументи як історичні джерела розкривають історичні факти та події у формі статичних чи динамічних зорових образів, які зафіксував «об'єктив» творця джерела. Цей «об'єктив» фіксує конкретні деталі і нюанси того чи іншого явища чи події, які важко вловити в інших видах джерел. Історики можуть запозичувати з кіно-, фото-, відеодокументів невідомі їм з інших джерел (письмових, усних) відомості, що дуже важливо для уточнення відомих фактів, підтвердження зовнішнього вигляду тих чи інших індивідів, груп, архітектури, ландшафту. Відносно старим, об'ємним і доступним для дослідника джерелом цієї групи є фотографії, що зберігаються у фондах архівів і музеїв, видані у вигляді фотоальбомів переважно тематичного характеру, дуже важливого для дослідників. Фотографії також містять газетні сторінки, наукові праці, книги спогадів, заповнені дорогоцінними світлинами людей, життя яких досліджується. Українські музеї та архіви, як центральні, так і місцеві, мають багате джерело фотоматеріалів, багато з яких зберігаються у приватних колекціях. Тому фотодокументи досить популярні та доступні [11].

Щодо фільмів: якщо вони мають власні наративні тексти, які допомагають дослідникам працювати з ними, то окремі кіно- фоно та фотодокументи, за винятком імен, здебільшого не містять потрібних «текстів». Вони потребують розшифровки дослідником, що означає додаткову роботу з ними. Безпосереднім достоїнством аудіовізуальних матеріалів як історичного джерела є безпосереднє відображення дійсності. Їх джерельна цінність визначається тим, що вони містять конкретні факти, що дозволяють досліднику реалістично реконструювати події з історії відповідної доби. Кіно і відео є своєрідним синтетичним джерелом зображення, яке фактично вбирає літературні засоби, живопис, принципи побудови кадру тощо. Фільми та відео представляють на екрані образи та події, створені сценаристами, режисерами, художниками, акторами, операторами. Створені завдяки

сучасним технологіям, вони відтворюють реальність, спираючись на досвід інших форм мистецтва [11].

На відміну від письмових джерел, кіно- та фотовідеодокументи дають досліднику можливість побачити історичну дійсність у русі, що дозволяє йому перенестись у минуле. Кіно-фото-відеодокументи мають низку характеристик, знання яких необхідне для дослідницької роботи над джерелами, що з ними пов'язані. Загальні принципи критики історичних джерел повністю застосовуються до фільмів і фотодокументів. Спочатку дослідник визначає джерело фото чи відео, встановлюючи його автора [11].

Визнаючи методологічні труднощі такої галузі історичних досліджень, слід водночас указати на конечну необхідність розширення джерельної бази таких студіювань шляхом залучення даних Інтернету. На наших очах відбувається процес легітимації цих нових для історика джерел інформації. Особливе місце серед них належить матеріалам блогосфери, її контенту, статистиці коментарів, посилань, цитувань тощо. Демократизм, безпосередність і щирість дописувачів, швидкість реагування на поточні події – визначальні характеристики цього типу джерел. Слід також брати до уваги, що вільне спілкування в Мережі може бути полем інформаційно-психологічних впливів акторів, котрі реалізують власні інтереси. До того ж широка практика анонімності й деяка поверховість інтернет-дискурсу справляють свій вплив на використання блогосфери як історичного джерела.

1.3 Теоретико-методологічні основи дослідження.

Методологічний аспект дослідження сформований відповідно до мети і завдань роботи. Закономірно, що в роботі використано ряд як загальнонаукових так і спеціально-історичних методів.

Основоположним для авторитетного історичного дослідження мусить бути принцип історизму, що передбачає трактування проблемного поля

дослідження з огляду на загальноісторичний поступ, в нашому випадку: трактування тих чи інших подій чи явищ не тільки з позиції коректності їх тлумачення, а й з урахуванням специфіки джерел, що їх вміст часто містить емоційну, оціночну компоненту. Мусимо розглядати вміст джерела не тільки з позицій сучасного його місця в інформаційному просторі, його впливу на маси, а й на предмет відповідності визнаних наукою постулатів ходу історії. Так само звертаємося до методів індукції і дедукції, аналізу та синтезу.

Попри зазначені принципи, ми мусимо говорити про, оціночний аспект досліджень, який, правда, дозволяє трактувати об'єкт історії, що обернений в минуле, як явище суспільно-значиме для сьогодення. Зважаючи на небезпеку трактування діяльності історичних постатей крізь призму сучасних уявлень про моральні норми, власне світосприйняття, маємо уникати ахісторицизму.

Треба також згадати про історико-порівняльний метод, що знайшов своє застосування в дослідженні, оскільки паралелі з інформаційною політикою минулого дозволяють простежити загальні тенденції розуміння цього явища сьогодні. Разом з тим метод застосовувався для порівняння внеску блогерів, задля побудови цілісної картини дослідження.

Проблеми цитування так само актуальні для методологічних основ роботи, оскільки подекуди наведена пряма мова авторів розглянутих проєктів.

В основі дослідження лежить метод контент-аналізу. Контент-аналіз найкраще розуміти як «широке сімейство» методів. Дослідники обирають методи, які найкраще допомагають їм відповісти на їхні питання по суті. Тим не менш, за словами Клауса Кріппендорфа, під час кожного контент-аналізу необхідно розглянути шість питань:

1. Які дані аналізуються?
2. Як визначаються дані?
3. З якої групи беруться дані?
4. Який відповідний контекст?
5. Які межі аналізу?
6. Що потрібно опрацьовувати?

Найпростіша та найбільш об'єктивна форма контент-аналізу враховує однозначні характеристики тексту, такі як частота слів, площа сторінки, яку займає газетна колонка, або тривалість аудіовізуального продукту.

Останнім часом, особливо з появою масової комунікації, аналіз контенту все частіше використовується для глибокого аналізу та розуміння медіа-контенту та медіа-логіки. Політолог Гарольд Лассвелл сформулював основні питання контент-аналізу в його основній версії початку середини 20-го століття: «Хто що говорить, кому, чому, якою мірою та з яким ефектом?» [12]. Сильний наголос на кількісному підході, започаткованому Г. Лассвелом, був остаточно здійснений іншим «батьком» контент-аналізу, Бернардом Берельсоном: «методика дослідження для об'єктивного, систематичного та кількісного опису явного змісту спілкування» [13].

Останніми роками кількісний контент-аналіз знову набув популярності завдяки технологічному прогресу та плідному застосуванню в дослідженнях масової комунікації. Став популярним контент-аналіз текстових великих даних, створених за допомогою нових медій, зокрема соціальних медій та мобільних пристроїв. Проте ці підходи використовують спрощений погляд на мову, який ігнорує складність процесу, за допомогою якого значення формується з окремих слів. Кількісних контент-аналітиків критикували за те, що вони обмежують сферу контент-аналізу простим підрахунком, а також за застосування методологій вимірювання природничих наук без критичного осмислення їх відповідності суспільним наукам [14]. З іншого боку, представників якісного контент-аналізу критикували за недостатню систематичність і занадту емоційність. К. Кріппендорф прийшов до висновку, що кількісні та якісні підходи до контент-аналізу, як правило, збігаються, і що не може бути узагальненого висновку щодо того, який підхід кращий [14].

Загалом, представлений комплекс методів дозволяє досить вичерпно розкрити суть дослідницького завдання, розв'язання якого знайшло відображення на сторінках роботи.

РОЗДІЛ 2 ІСТОРІЯ КРИМУ В ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ БЛОГЕРІВ

2.1 Кримське Ханство: історія у вимірі української блогосфери.

Історія Кримського півострова в українському медійному просторі, зокрема в аспекті огляду відеоблогосфери, набула особливої актуалізації у два етапи, що їх можна чітко прив'язати до трагічних подій вітчизняної історії 2014–2022 рр.

Проте витoki його варто виводити з кримськотатарського телеканалу «ATR», що його було засновано у 2006 році. Платформа мовила до 2015 року із Севастополя, але під тиском окупаційної влади була ліквідована, згодом відновивши роботу в Києві, отримавши державне фінансування [15].

Серед інших, провідним популяризатором історії Криму варто назвати історикиню Гульнару Абдулаєву – авторку циклу програм Altin devir («Золота доба»), що охоплює широкі аспекти історії Криму, починаючи від етногенезу народу кримли і до сьогодення. Програма виходила на вищезгаданому телеканалі російською мовою. В мережі цикл доступний на офіційному ютубканалі ATR [16]. В кількості 77 сюжетів. Загальна аудиторія якого становить 560 тис. користувачів. Також авторка має власний канал [17], там сюжети часто дублюються, але одночасно розглядати два ресурси окремо ми вважаємо недоцільним, оскільки сюжети часто доповнюють одне одного, разом з тим подібна комбінація дозволить дотримуватися хронологічного принципу в аналізі вмісту ресурсів.

Провівши первинний аналіз контенту, розміщеного на ресурсі можна зробити висновок про деяку його диференціацію за кількістю переглядів, де показники можуть варіюватися від трьох сотень до трьохсот тисяч. Загалом же більшість програм підготовлено в форматі відеолекцій, що знімалися вже після окупації Криму. Окремі епізоди містять елементи театралізованої постановки, де актори виступають в ролях історичних персонажів, але кримці чомусь говорять російською.

Варто сказати, що цикл вищезгаданих програм є фактичним віддзеркаленням книги авторки «Кримські татари: від етногенезу до державності», що побачила світ у 2021 р., друкувалась у видавництвах «Зелений пес» і «Гамазин» [18].

Наперед аналізу відеоматеріалів дозволимо собі наголосити на важливості популяризації цього контенту, особливо зважаючи на «дражливість» питань історії Криму, що посилюється різочими, на думку автора, недопрацюваннями в галузі історичної політики України, де офіційна наука розглядає історію Кримського ханства поза контекстом загальної вітчизняної, що в свою чергу вочевидь шкодить формуванню уявлень суспільства про Українську політичну націю, основу якої складають і корінні народи, що мають тісні культурні і етнічні зв'язки.

Типовим явищем між народами-сусідами є не тільки союзницькі відносини, а й військові сутички, що спостерігалися як серед козацтва (тут варто сказати про традиційне «уходництво»), так і з боку кримців, набіги яких часто знаходили відображення в українському фольклорі. В цьому контексті серед зазначеного доробку варто виділити трьохсерійну лінію епізодів присвячену розоренню Києва 1482 року. [19–21]. Одним із експертів-оповідачів виступив доктор історичних наук В'ячеслав Корнієнко.

Варто сказати, що похід Кримського Хана Менглі-Гірая на Київ, в розумінні літописців, був фактичною аналогією розорення Київщини військом хана Бату в 1240 р. Вочевидь тому до нас дійшло досить багато писемних зведень того періоду, серед яких дослідники виділяють три групи: київські, польсько-литовські, московські. І якщо в перших двох події описуються суто як трагічні, то в Московії знайшли причину подій в союзі польського короля з ханом Ахметом – одним із претендентів на великоорднський трон. Цікавим також є і те, що за твердженням дослідників, сам факт васальної залежності князя від хана в тих джерелах не згадується [20; 21]. Тобто, можна зробити логічний висновок, що традиція історичних фальсифікацій на московії є не нова. Особливе сакральне

значення мала передача московському князю золотої чаші з Софіївського собору, зокрема тому, що вона є символом митрополичої влади.

Логічним було б перейти до розгляду матеріалу в якому авторська група у складі Г. Абдуласвої, Д. Капранова, С. Кадирова (філолог, делегат Курултаю V–VII скликань), М. Джемільєва та ін. спростовували міфи імперської історіографії, брехні щодо корінного народу і власне етимології етноніму. Головною тезою, що почала культивуватися ще в період першої анексії Криму росією 1783 р, з метою легітимізації геноцидної політики щодо автохтонного населення, лишається твердження про те, що початки формування етносу кримлар доцільно виводити з XIII ст – з пануванням на півострові номадів-монголів. Хоч така гіпотеза не витримує жодної наукової критики, про що авторка наголошує, апелюючи фактами наукових розвідок, варто сказати, що в уяві обивателя побутує саме така схема уявлень про формування кримців як нації. Натомість, спеціалісти доводять, що власне частка «татари» не була кількісно домінуючою по відношенню до корінного населення Криму, що до приходу слова формувалося в результаті тісної культурної взаємодії Таврів, Кімерійців, Скіфів, Сарматів, Готів інших етнічних груп, таких як до прикладу Еліни. Особливий акцент робиться на тісній взаємодії з українцями, у яких у масовій уяві «татари» постають не як частина культурного простору України, а в кращому випадку як ситуативний союзник, що не вирізняється надійністю. Також на рівні Курултаю виносилась проблематика самоназви кримців, де було прийнято рішення залишити прийнятним етнонім «кримські татари», як такий, що займає одну із панівних позицій в історіографії [22].

До розгляду було взято також питання топоніміки, де російська імперія намагалася стерти першоназви населених пунктів, з метою знищення, знецінення історичної пам'яті. Цю фактично спадкову тенденцію ми можемо простежити і тепер, коли Крим знаходиться під окупацією сучасної РФ.

Цікаво що подібна хвиля не докотилася до ханської столиці – Бахчисарая, можемо припустити, що це було здійснено з метою ілюстрації занепаду ідеї державності, на прикладі столичного міста, що логічно

лишається її головним символом. Сам сюжет під назвою «Етногенез кримських татар: Altın devir. Частина № 1», назва вочевидь не оригінальна, а перекладена, значним мінусом лишається відсутність українських субтитрів, Із хронометражем в 32 хв, станом на 20 липня 2024 р ролик мав 2.2 тис переглядів, що свідчить про малий інтерес до цього питання [22].

Окремо варто згадати про сюжет присвячений адміністративно-територіальному устрою ханства. Як і більшість раньомодерних державних утворень Кримське Ханство спиралося передовсім на правлячу династію, представником і фактичним її головою був не тільки хакан, в титулатурі якого фігурував «намісник бога на землі», проте велику частину правлячої верхівки складали його родичі, ба більше, окремі пости в державі могли займати лише представники династії. Варто сказати, що на відміну від Османської імперії, подібна система управління вочевидь сприяла порівняно меншому ризику виникнення міжусобних конфліктів, хоча говорити про їх відсутність точно не можна. Серед титулів треба назвати: калгу – фактичного престолонаступника, нуредіна – другого спадкоємця, сераскира – воєначальника, ор-бея – намісника провінцій, і ряд інших важливих посад в державі, які до слова могли бути зайняті представниками знатних родів, що були опорою ханської влади. За розквіту ханства могутності таких родів налічувалось 6, один з яких опікувався серед іншого і питанням московії. Варто сказати, що чи не усім з вищезгаданих держателів влади в ханстві належала певна частина податків з москви [23].

У масовій уяві вочевидь побутує міф про повну залежність Кримського ханату від Османської порти. Це уявлення сформувалися передовсім під впливом масової культури, такої як серіали виробництва Туреччини, що і станом на тепер мають неабияку популярність не тільки в Україні, а й за її межами. В цьому можна простежити ідеологічне підґрунтя послідовної політики, що її зараз прийнято називати не інакше як «неоосманізм».

Яскравим підтвердженням різносторонніх зв'язків українців і кримців є маловідомий широкому загалу спільний похід хана Мехмеда Гірая і

козацького лідера Євстафія Дашкевича на Москву в 1521 р. Цей епізод ніяк не лягає в рамки російського історичного міфу, оскільки сам факт васальної залежності Васілія III від нащадка Чінгізидів, ба більше перемога над московитами, російськими фахівцями лишається поза увагою. Українській науці варто ж детальніше дослідити це питання і в майбутньому використовувати задля популяризації історії серед мас, бо саме такі моменти, вочевидь можуть викликати інтерес [23; 24].

Велику увагу, серед іншого, приділено хансько-українським союзам, ролі козацтва в династичній боротьбі за владу у Кримському Ханстві. В одному з епізодів «Перший україно-кримський союз» розкрито обставини смерті Михайла Ханенка, який на чолі війська разом з кримцями воював проти буджаків. Цікаво, що саме тоді 1624 р. вперше згадується факт того, що перед ханським палацом в Бахчисараї було вивішано козацькі хоругви, як знак союзницької згоди і фактичного визнання Січі. Враховуючи подібність кольорів національної символіки, вищезгаданий факт в перспективі можна використати в галузі історичної політики [25–26].

З початків утвердження інституцій держави, одним із стовпів її легітимізації лишалася династична приналежність, що давала право на визнання в середовищі інших держав, так і власне ієрархічним суспільством, на запит якого і постає держава. Саме питанню історії правлячої династії Гіраїв присвячено сюжет під назвою «Династія Гіраїв. ALTIN DEVIR». Авторка у цілій серії сюжетів розкриває постаті найвидатніших ханів Криму, аналізуючи їх вклад в розвиток держави. Такий підхід вочевидь можна вважати досить корисним в плані асоціації історичної епохи і персоналій діячів, які в уяві мас виступають репрезентаторами. А паралелі з людьми та подіями з материкової України, що досить влучно наведені в відео, допоможуть скласти цілісну картинку історії [27; 28].

Не дивно, що в масовій свідомості історія держав постає в особі їх правителів, одні стають символами величі і боротьби, коли інші – занепаду, поразки чи навіть втрати державності. Та багатьох із тих, кому випало

дотягнутися до владного олімпу згадують лише за фактом династичної приналежності, що й дало право на правління людям, яких історія стерла з масової уяви. Варто сказати, що постаті з кримської історії маловідомі українцям, тому подібні проекти, засновані професійними істориками, вочевидь покликані боротися з хибними уявленнями про історію України.

Серед видатних представників династії нащадків Чінгізидів авторка виділяє Сахіба Гірая, правителя що практично не мав шансів посісти трон Криму, і увійшов в історію як «хан твердої руки». Ідентичну назву має і 5-ти серійний цикл вищезгаданої програми, де авторка розкриває обставини династичної боротьби за першість в державі, Казанський період правління хана, похід в московію 1553 р., в контексті якого хан писав польському королю та великому князю литовському Сигізмунду І з проханням надати зібраним у похід беям і мурзам охоронного листа *«до старости Черкаського та Канівського, аби їм жодної шкоди не ставалося від козаків [30].*

Державні реформи під проводом Сахіба Гірая, зовнішню політику, ілюстрацією якої були спільні військові кампанії з Османським султаном Сулейманом, внутрішню боротьбу проти впливу представників шести знатних родів, що попри всі суперечності, на ряду з капи-кулу – особистою гвардією чисельність якої варіювалася згодом від 1000 спеціально навчених аскерів, які підпорядковувалися лише падишаху, що увійшов в історію не лише вищезазначеною військовою реформою, а передовсім як засновник нової столиці відомої як Бахчисарай, ці фактори виступали одним із стовпів утвердження і утримання хаканської влади [31–36].

Що ж стосується ханської столиці, яка як не дивно, попри асимілятивну топонімічну політику окупаційного режиму- зберегла свою стару назву. Можна лише припустити, що цей факт виступав ілюстрацією занепаду культурної спадщини і історичної пам'яті про епоху ханської величі. Не оминувся увагою і обставини трагічної загибелі правителя, в результаті перевороту, що знайшов підтримку серед османської знаті, які привели до

трону Дивлета Гірая, що ввійшов в історію як один з найвидатніших правителів [37–42].

Саме його персоналії присвячений шестисерійний цикл під однойменною назвою. Проте на офіційному каналі доступні не всі випуски, які доступні на неофіційних ресурсах. Вочевидь, деякі епізоди були заблоковані, проте про причини цього лишається лише здогадуватися.

Цікаво, що отримавши владу, Девлет I Гірай з часом наказав стратити свого племінника калгу, який за свідченням наведених авторкою джерел був фактичним виконавцем вбивства попереднього хана. Варто сказати, що новий самодержець фактично продовжив шлях реформ закладених попередником. Причини вбивства новим ханом своїх же прихильників лишаються нерозкритими. Авторка висловлює, на наш погляд, цілком життєздатну гіпотезу, про те, що це могло бути здійснено під впливом османського двору, де молодий претендент на трон перебував у фактичному засланні, очевидно вивчивши тонкощі тамтешньої політики, мав на меті убезпечити себе від зазіхань з боку Порти. Вочевидь, маючи на меті підняти власний авторитет серед населення, в 1552 р хан Девлет Гірай фінансує спорудження соборної мечеті в Кезлері, що згодом стала місцем сакральним, зокрема і тому, що саме там нові правителі проходили інтронізацію, а вже потім почесно верталися в Бахчисарай [38].

Серед аспектів розглянутих в матеріалі можна виділити не вдалу військову кампанію з проти васала Дивлета Гірая, московського князя Івана, який ввійшов в історію під прізвиськом «Грозний». З метою захистити від зазіхань московії на Казанський юрт. Більшість дослідників, головною причиною вимушеного відступу кримських аскерів, і як наслідок: падіння столичної Казані, називають прорахунки у сфері розвідки. Авторка у відео наводить цитати з джерел, і разом з тим посилається на факт того, що одним із пріоритетних напрямків реформ у військовій сфері стала саме розвідка, що з часом довела свою ефективність, зокрема і в Лівонській війні, де ханство зіграло одну із ключових ролей [39].

Бажаючи отримати підтримку Бахчисараю, московський князь попри фактичну ворожнечу навколо Казанського юрту, закликає хана до виконання обов'язків сюзерена, проте попри інтереси державні, ми можемо припустити, що серед інших причин підтримки польського короля з боку ханства, став також і факт загибелі двох нащадків Гіраїв в битві з воєводою Шереметєвим, що мала в собі силу перевернути баланс на бік московії, якби не розгромний рейд на той час намісника ханського трону – Мехмета Гірая, який з часом стане калгою і як наслідок: ханом [40].

Особливо дражливим в контексті ідеологічного інформаційного протистояння можна назвати спекуляції навколо військової кампанії 1571 року очолюваної Дивлет Гірай ханом, передовсім спровокованою намаганням московського князя утвердитися як нащадок Візантійських імператорів, перейнявши титулатуру кесаря, що в свою чергу означало б вищість кримського васала над сюзереном, виходячи із монаршої титульної ієрархії тієї епохи. Варто сказати, що навколо самого факту утвердження царського титулу за московськими князями і сьогодні базується чимала частина ідеологічної легітимізації російського імперіалізму в цілому, і претензій на півострів зокрема. Проте в рамки московитського історичного дискурсу ніяк не вкладається факт відречення князя від трону, разом із його походженням від одного з впливових родів ханства, що в свою чергу могло слугувати певним стримуючим фактором в відносинах між Бахчисараєм і Москвою. Проте сам факт спалення якої є яскравою демонстрацією реального тогочасного положення сил, та й вищенаведене, вочевидь руйнує концепцію «Москва – третій Рим», що зародилася саме в той період, і варто сказати, що і тепер не втрачає своєї актуальності серед сподвижників «руського міра». Українським же простором події 1571 року висвітлюються виключно з позиції ілюстрації слабкості московії, що варто визнати, виходячи із сьогоденішнього контексту: річ абсолютно закономірна, і в якійсь мірі навіть виправдана. Аналізу простору довкола цієї теми доцільніше було б присвятити один із окремих підрозділів роботи [41].

Повертаючись до постаті Дивлета Гірая треба сказати, що хан попри свої суперечності на початку правління, посідає одне із чільних мість серед пантеону найвидатніших кримських володарів, що є уособленням самобутності автохтонного народу, що зазнавав і зазнає геноциду збоку російської окупаційної системи. Не без уваги лишилися і обставини загадкової смерті хана, який за думкою авторки єдиний з свого оточення заразився чумою. Тому на цьому ґрунті і виникли різного роду конспірологічні теорії, що вочевидь виходять за рамки академічної науки, проте можуть виступати як каталізатор зацікавленості обивателя [42]. На якого і орієнтований проект. Не менш гідним послідовником вважається син і наступник Девлета Гірая – Мехмед II Гірай.

Правлінню Мехмеда Гірая II авторська група проекту приділила чимало уваги, а саме 8 епізодів під однойменною назвою. Сюжет відео-оповіді можна назвати конструйованим в форматі серіалу, що певною мірою мало б викликати інтерес серед обивателів. Можемо говорити про упереджене ставлення авторки до окремих персоналій з пантеону кримської історії. На цей висновок наштовхує надмірна кількість вжитих епітетів улесливого характеру. Акцент зміщено в більшій мірі в бік династичних інтриг, що на думку історикині мали місце під куполом Бахчисарайського палацу.

Перевагою з точки зору професійної варто назвати пряме цитування латиномовного (перекладу на рос. мову.) «Опису Татарії», звідки ми можемо почерпнути важливу інформацію про адміністративно-територіальний устрій держави. Цікавими є напрочуд схвальні відгуки автора поляка про місцеві порядки. Вочевидь, певні уривки були використані авторкою для ілюстрації тісних зав'язків між цивілізаціями, на зламі яких випало стояти Україні. А враховуючи просвітницький, науково-популярний характер програми, що була створена в умовах недоступності Криму, така риторика є виправданою в тому числі і з точки зору науки.

Значну увагу було приділено ролі кримських аскерів в ході воєнної кампанії Османського султана Мурада III. Варто сказати, що ця війна значно

вплинула на історію дому Гіраїв, оскільки у вирі протистояння загинули головні претенденти на сан хана. Історики схиляються до думки, яка в тому числі знайшла аргументацію і в доробку Г.Абдуласвої, що смерть родичів правителя могла бути не випадковою. Не слід забувати і про те, що саме перська кампанія стала причиною підготовки османами вдалого перевороту проти правління Мехмеда III Гірая. Сам факт відмови хана в підтримці султану руйнує нав'язаний стереотип про васальну залежність держави Гіраїв. На відміну від ніяк не вписується в московський наратив підданство місцевих правителів нащадкам Чингізидів. Постать Іслама I Гірая хоч не вирізнялася серед інших володарів Криму, оскільки сам хакан прийшов до влади несподівано, адже не розглядався як претендент на трон, передовсім тому, що формувався під впливом духових кіл Османської імперії. Цікавим з позиції нашого дослідження є той факт, що гробниця хана розташована на території сучасної Одеської області, а саме міста Білгород-Дністровського, що відомий також під назвою Акерман. Власне закономірним є і те, що від поховання сьогодні залишився лише фундамент, оскільки татарська доба історії міста всіляко затиралася під впливом асимілятивної політики російської імперії.

Одним з головних аспектів Національно-Визвольної війни 1648–1676 рр лишалася дипломатія. Станом на сьогодні закономірно, що в нанковому середовищі точаться дискусії про Переяславську раду 1654 року, яка серед іншого стала причиною розриву союзницьких відносин з державою Гіраїв. Це могло стати одною з причин спроби Яна Казимира сформувати антимосковську коаліцію, де Крим грав би одну із ключових ролей разом із Данією, Швецією. Відео є цікавим тим, що авторка цитує переклади джерел, що описують посольства Криму в вищезгадані держави [43–46].

Цікаво, що в сюжетах про наступного кримського правителя, який ввійшов в історію як талановитий полководець, що спрямував свою армію на Москву, ведучі посилаються на працю В. Возгіна, «Історія кримських татар» що був російським громадянином, тому справедливо, що серед української спільноти виникають закономірні дискусії. Наводимо уривки зі статті

кримського оглядача Михайла Крилатова, яка допоможе розвіяти сумніви щодо поглядів та концепції праці В. Возгріна: *«На думку істориків, донедавна в кримській історіографії не було такої роботи, яку можна було б назвати універсальною і всеохоплюючою. Але тільки донедавна, тому що цього року вже вийшла чотиритомна «Історія кримських татар», відомого в світі скандинавіста Валерія Возгріна. За назвою вона – історія одного народу, але за змістом це — комплексна багатовікова історія Криму»*. [47,48].

«Перший кримсько-український союз» – саме таку назву має двохсерійний сюжет, де авторка з допомогою театралізованої постановки проливає світло на династичне протистояння двох гілок роду Гіраїв, в особі хана Джанібєка з підтримкою малолітнього султана Османської імперії Мурада IV, який стане відомим під прізвиськом Кровавий, та на той час претендента на трон Мехмета Гірая і його молодшого брата, калги ханського престолу Шахіна Гірая. Акцентовано увагу на тому, що окрім місцевого населення брати спиралися на Запорожців, в особі Михайла Ханенка, обставинам загибелі гетьмана приділено досить багато уваги. Символічним також є факт його поховання на одному із християнських цвинтарів в Бахчисараї [49; 50].

Збаразько-Зборовську кампанію можна по праву назвати чи не найбільшим проривом у ході Національно-Визвольної війни під проводом Богдана-Зиновія Хмельницького. Українська історична наука часто щодо до кримських татар, як одної з головних сил в ході цієї війни, вживає дієслово «зрадили». В цьому, на наш погляд, можна чітко простежити чіткий слід совєтської історіографії. Проте, з позиції сьогодення ми мусимо тверезо оцінити тодішній розклад сил. Зрозуміло, що в площині академічній дискусії в цьому питанні будуть мати закономірне продовження, але в галузі просвітницькій вочевидь ми мусимо працювати над концепцією спільної історії. З боку авторки можна простежити певну ангажованість, що є цілком зрозумілим і закономірним, оскільки історикиня є кримли.

Ходу військової кампанії 1649р присвячено дві серії проекту під назвою «Облога Збаража». Де авторка посилається на одного з провідних дослідників козацької епохи – Юрія Мицика. Також до колективу авторів було залучено Руслана Підставку (краєзнавець, дослідник історико-культурної спадщини). Дослідник навів інформацію про історію Збаражського замку і місцевої церкви. Християни в масовій уяві постають чи не найзапеклішими ворогами кримців [51–52].

Християнський фактор в Криму і сьогодні лишається однією з ідеологічних основ анексії. Авторка проекту наводить відомості про зародження місцевого християнства ще з часів готів, що продовжилось в лиці греків з Мілету, що в результаті змішання з місцевим населенням утворили субетнічну групу урумів. В результаті депортації були вивезені на територію сьогоденної України і заснували місто Маріуполь [53].

Тут запрошується історична паралель з подіями 1944 року, коли татари зазнали геноциду від радянських «визволителів». На правду кажучи і сьогодні ми можемо простежити подібну тенденцію, що проявляється не лише в окупації руїн міста Марії, а й планомірному знищенні опозиції в Криму, за період з 2014 р. по сьогодні. На деякі з зазначених аспектів авторка звертає увагу у відео під назвою «Кримське християнство – спадщина кримських татар» [53].

Проблематика історичної фальсифікації РФ щодо Криму знайшла відображення і в однойменному сюжеті, де авторка з позиції історичної ретроспективи проводить паралель між наслідками Кючук-Кайнарджійського мирного договору і подіями в Криму 2014 р., а саме в аспекті легітимізації окупації, використання для досягнення цієї мети історичної фальсифікації, апелювання до «Слова про похід Ігорів» як до достовірного джерела. Але особливо актуальним і в наш час лишається маніпуляція християнським фактором, що став чи не основною зачіпкою для легітимізації анексії зразка 1764 р., присвоєння християнських святинь Криму московською церквою, подальша депортація і як наслідок зміна етнічного складу. Подібних

прикладів можна навести чимало, проте головною загрозою сьогодні лишається факт того, що тенденція фальсифікацій продовжує наростати на межі археології, історичної політики і типової ворожої пропаганди, направленої на моделювання у свідомості народних мас ідеї «московської споконвічності Криму» [54].

Кючук-Кайнарджійський мирний договір за своєю драматичністю в питанні поступової втрати державності, зважаючи ще й на спільний культурно-історичний простір, можна співставити з першим Переяславом. Проте подібні історичні паралелі мають виключно суб'єктивний характер і наводяться автором з урахуванням специфіки дослідження.

Саме обставинам укладання Кючук-Кайнарджійського трактату і присвячено цілу серію матеріалів із чотирьох епізодів. Де авторка серед інших позицій договору, закономірно звертає основну увагу на питання незалежності Кримського Ханату від Османського падишаха. Якщо незалежність на поверхневий погляд обивателя – річ безумовно позитивна, то в контексті вісімнадцятого століття ми можемо говорити про дуже значне послаблення позицій Кримської держави, передовсім на міжнародній арені. Оскільки протекторат Порти, крім власне визнання в мусульманському світі в особі підданства халіфу – Османському султану, що за умовами договору зберігав своє формальне верховенство в питаннях духовних, означала оборону Криму. Відсутність військової підтримки Стамбулу, вочевидь ставила під загрозу існування інституту держави, що в свою чергу вплинуло на баланс сил в регіоні [55–57].

Проаналізувавши наведені в відеоматеріалі факти ми можемо чітко простежити спадковість методів анексії Криму часів вісімнадцятого століття, спроб сепаратизму під проводом Мешкова у 1994 році, і буремних подій 2014 року. На цих питаннях доцільно зосередитися нижче.

2.2 Ханська Україна у вимірі відеоблогосфери.

Для початку треба зауважити, що академічна спільнота тривалий час применшувала роль південних теренів України в процесі державотворення. Це й не дивно, адже легітимізація де-юре сепаратистського утворення від підмосковського Лівобережжя, яким кілька століть займалася російська і советська історична наука, не могла дозволити ґрунтовних досліджень ще одного державного центру – Ганьщини.

Пролити світло на існування Ханської України в проекті «Реальна історія» (канал створено 1 лютого 2023 р.) [58]. Робить цю спробу публіцист, журналіст – Акім Галімов. Варто сказати, що проект відносно новий, і стрімко почав набирати популярність не в останню чергу через пізнаваність автора, що здобув популярність зокрема й тому, що його авторству належать фільми з циклу «Україна. Повернення своєї історії» і ряду інших дочірніх проектів, які виходили на одному із провідних телеканалів України.

За інформацією розміщеному у розділі «про канал», автори стверджують, що всі історичні факти перевіряються професійними істориками. Оскільки сам А. Галімов, таким не являється, а також з огляду на орієнтованість на аудиторію проекту, можемо припустити, що в подібного роду роботі цілком могли виникнути історичні неточності, проте зважаючи на залученість безпосередньо в сюжети фахівців, які часто виступають оповідачами – ризик потрапляння таким чином в інфопростір, зведений до мінімуму. Серед сюжетів вищезазначеного автора можна знайти досить широкий спектр питань пов'язаних з історією України, проте особливо цінним на наш погляд, є доробок пов'язаний з історією Кримського Ханства, зокрема й Ханської України, оскільки (за даними Вікіпедії), автор належить до етнічної спільноти кримлар. Станом на серпень 2024 року аудиторія проекту становить 581 тис користувачів, а загальний доробок – 80 відео. Вочевидь, матеріали автора будуть і далі зустрічатися в роботі, проте у цьому підрозділі варто зупинитися на вузькому колі робіт публіциста [58].

Разом із кандидатом історичних наук Олександром Середою, у сюжеті під назвою «Що таке Ханська Україна? Реальна історія з Акімом Галімовим» [58]. Ведучий, апелюючи загальновідомими науці фактами, обґрунтовує безпідставність російського міфу про освоєння півдня України за часів правління Катерини II. Серед іншого апелюють передовсім до наявності в Одесі козацького цвинтаря з характерними хрестами і відповідними написами, що свідчать про присутність козацтва там ще з XVII ст. Можемо припустити, що акцент було зроблено саме на цьому аргументі, передовсім тому, що він видається в очах обивателя таким, що не підлягає спростуванню.

Сам факт переходу козаків в підданство до Кримського хана, чи до Османського султана пояснюють існуванням на теренах московії і Речі Посполитої, кріпачства і панщини відповідно. Коли як на теренах імперії османів козаки, що служили султанові, податком не обкладалися, решта ж – сплачувала джизію – податок з немусульманського населення. Отже, крім власне Січі існував ще один повноцінний осередок козацтва півдня України.

З появою «Грецького проекту» в російській імперії Ханська Україна стала ціллю, в тому числі і стратегічною, оскільки з втратою османами Криму постало питання підпорядкування земель освоєних козацтвом, які в свою чергу виступали головним постачальником збіжжя для Стамбула, себто втрата цих територій разом із портом Хаджибей означала передовсім і проблеми забезпечення столиці, а разом з тим і значні репутаційні втрати.

Цікаво, що в публічному просторі України до 2007 р., частиною композиції пам'ятника Катерині II в Одесі був прапор з зображенням півмісяця, який лежав під ногами в імператриці. Проте, задля уникнення дипломатичного скандалу з Туреччиною – елемент було демонтовано. Але сам факт його наявності служить не прямим підтвердженням османської присутності на цих теренах і існування міста Хаджибей, що його не визнає російська доктрина, називаючи імператрицю засновницею міста Одеса. Проте війна стала каталізатором очищення міського публічного простору, результатом якого стало знесення монумента, проте варто сказати, що в уяві

значної частини місцевих досі лишається міф про провідну роль росії в заснуванні міста. Це вочевидь пов'язано з значною його розбудовою, зумовленою серед іншого і наданням статусу *porto franco*, безмитного порту.

На каналі УІНП з англomовною назвою «Ukrainian Institute of National Remembrance» розміщено сюжет під назвою «Ханська Україна. Лекторій проєкту «Шлях Yob»». Де лектором виступив нині покійний письменник і публіцист, співавтор каналу «Імені Т.Г. Шевченка» – Дмитро Капранов [59].

Ведучий розкриває питання заселення українського півдня починаючи з часів Скіфії. Що на наш погляд, з огляду на назву сюжету не є коректним, оскільки теоретично може сформувати хибне уявлення про історію утворення, що знаємо ми його як ханська Україна. Перевагою роботи на наш погляд, є акцентування уваги на економічних умовах розвитку цих земель. На відміну від попереднього автора, Акіма Галімова, проєкт УІНП містить в собі ширший загальноукраїнський контекст. Велику увагу приділено постаті його ханської величності Гетьмана Дубасарського – Петра Іваненка (Петрика), що робив кар'єру при дворі Гетьмана Івана Мазепи, проте згодом перейшов у підданство до Кримського хана, тим самим нажив собі ворога в обличчі Гетьмана обох берегів Дніпра, який навіть видав наказ страчувати всіх втікачів на землі підвладні ханові, де існувала по суті вільна економічна зона.

Не можна не згадати й про те, що саме землі між Бугом і Дністром стали останнім прихистком Івана Мазепи перед смертю, і саме там сформувалося ядро подальшої боротьби за єдність берегів Дніпра за підтримки Шведського короля і Османського султана. Це в свою чергу є підтвердженням нерозривного державотворчого процесу на всіх українських теренах, що включала Гетьманщину, Запорізьку Січ, Слобожанщину, Ханську Україну, або ж Ганьщину, і Кримське ханство. З певної точки зору сюди можна ж додати й «русинські» воєводства Речі Посполитої після Гадяцької унії.

В сюжеті УІНП «Український Південь: Ханська Україна» провідними авторами виступили: Володимир Полторах – доцент Одеського

Національного університету імені І.Мечникова, Тарас Гончарук – професор Одеського Національного університету імені І.Мечникова, Олександр Серeda – професор ПНПУ імені К. Д. Ушинського. Основний акцент зроблено на адміністративно-територіальному устрої Ханської України, що поділялася на 4 Кайман-камлика в формальному підпорядкуванні Османській порті, під фактичним управлінням управлінням кримського хана, ставлеником якого був гетьман, що мав резиденцію в Дубоссарах (сучасна Молдова) [60].

Починаючи з 2020 року ми можемо спостерігати тенденцію розвитку історичного українського YouTube-сегменту, одним з найновіших каналів є Хмаринка History створений 15 лютого 2023 р., станом на серпень 2024 має 40 тис. підписників [61]. Проєкт однозначно ідентифіковується як науково-популярний, оскільки виклад історичних фактів часто чергується з відвертими міфами, що обивателем можуть бути сприйняті як історична правда. З іншого боку підхід дозволяє заангажувати ширше коло аудиторії.

В доробку можна виділити сюжет власне і про Ханську Україну, під назвою «Ханська Україна – як спосіб протистояння московітам», яке викликає багато питань в аспекті перевірки наведених тверджень. Автор виводить початки Ганьщини з 1668 року коли гетьман Петро Дорошенко приймає підданство султана Мехмеда IV. Таке твердження можна сміливо назвати історичною неточністю, проте разом з тим дозволяє краще зрозуміти контекст, оскільки подібне трактування утворення Ханської України дозволяє дивитися на передумови розвитку описаного явища [62].

Автор у відео називає Богдана Хмельницького ініціатором, чи то пак організатором палацового перевороту в Стамбулі, в результаті якого на трон був зведений 6-ти річний син Ібрагіма I – Мехмед IV. Така теза руйнується під тиском банальної історичної логіки, оскільки на теренах України в буремний 1648 р. розгорнулася Національно-визвольна війна, себто справи в Османській державі навряд чи могли бути основою діяльності гетьмана. Автор стверджує, що основною силою на яку спиралися прихильники матері малолітнього падишаха, (що походила, за однією із версій з сучасної

Полтавщини, цієї позиції дотримувався і д.і.н. Тарас Чухліб), були яничари – вихідці з України. І якщо версія про походження султанської матері має всі підстави для існування, то те що стосується яничар – не витримує жодної критики, хоча б зважаючи на те, що Османська система дифширме, буквально кровний податок з немусульманського населення, передбачав вилучення хлопчиків із родин в досить ранньому віці, з подальшим наверненням їх в іслам і вихованням в дусі жертвовного служіння султанові. Тобто в процесі навчання стиралася власне національна ідентичність. Також однією з причин підтримки козацтва султаном автор називає власне його тяглість до «історичної батьківщини», називаючи халіфа мусульманського світу «козаком». Так само без посилянь висвітлює гіпотезу про те, що гетьман Ганьщини Петрик був присутній при ухваленні пактів Пилипа Орлика [62].

Разом з тим бачимо чітке применшення ролі Кримського ханства як гравця на політичній арені, у трактуванні відео Кримська держава постає виключно як придаток імперії, а її правитель постає у світлі рядового султанського намісника. Хоча наука може точно говорити про рівність правителів як мінімум за рангом свого походження, апелюючи до факту про наступництво османського престолу представниками династії Чингізидів, у разі якщо рід Османлі не мав би продовження по чоловічій лінії.

Виразною рисою відеоряду є залучення в нього кадрів із серіалу відомого в Україні під адаптованою назвою «Величне століття. Роксолана» і «Величне століття. Нова володарка», де в одному з епізодів показані події перевороту 1648 р., а Гіраї-Чингізиди, виходячи з сюжету, постають звичайними підданими падишаха. Тому доречним є припущення, що каталізатором подібних уявлень про історичний процес став цей серіал, виходячи з явної пропагандиської мети Туреччини – виробника кінопродукту, разом із особливостями українського дубляжу склали викривлену картину. Проте з позиції обивателя подібна подача матеріалу є привабливою.

2.3 Депортація Кримських татар крізь медійний простір.

Події травня 1944 року – одна з найтрагічніших сторінок в історії Кримських татар. У інформаційному просторі України, а саме в аспекті відеоробіт проблематика представлена досить широко. Матеріали можна умовно поділити на проекти Суспільного мовлення приурочені 30 річниці незалежності і окремо треба згадати про роботи, що мають походження від українських історичних блогерів.

Проект із циклу «Реальна історія» присвячений депортації кримських татар розкриває певною мірою і джерелознавчий аспект дослідження проблематики. Разом із провідними фахівцями Галузевого архіву СБУ, ведучий проекту, кримський татарин за походженням Акім Галімов наводить, чи то озвучує документальні свідчення про аспекти організації цього злочину.

Проте, виходячи з того, що Крим станом на травень 1944 року входив до складу РРФСР, напрошується припущення, що апеляція до архіву СБУ не мала особливого сенсу з точки зору пошуку документів, оскільки виходячи з секретності їх підготовки, очевидно, що більшість з них зберігаються якщо не в Москві, то в інших спец установах на теренах РФ. Ба навіть в самому сюжеті автори говорять про те, що безпосередньо в Криму представленість таких джерел є низькою, а виходячи з окупації півострова, українським дослідникам доступна лише оцифрована їх частина. Виходячи з браку джерел треба говорити про необхідність подальшої розробки теми дослідниками, зокрема і в контексті інформаційного гібридного протистояння.

Власне постанова державного комітету оборони від 11 травня 1944 року, що фактично регулювала політику депортації назвавши це «спецпереселенням», була процитована ведучим проекту.

Історія Криму загалом і депортації зокрема є одним із напрямків роботи організації «Кримський дім», що в медійному просторі представлена слабо. Проте саме на базі «Кримського дому» відбувається підтримка досліджень історика Мартіна Кислого, що займається збором і аналізом усних свідчень

про трагічні події 1944 року . Варто сказати , що засновником організації є Ахтем Сеїтаблаєв – відомий актор і режисер, кримський татарин.

Офіційна причина депортації – зрада «радянської батьківщини», проводячи аналогію з заявами путіна про «денацифікацію» України, можемо побачити, що традиція таврування цілих народів для кремля не є новою. Для українського суспільства характерна низка обізнаність і представленість в масовому уявленні щодо культури кримлар. Вочевидь це зумовлено ще радянською інформаційною політикою, що була направлена на її дискредитацію, а згодом взагалі питання замовчувалося, вочевидь для формування картинки, що мала слугувати підтвердженням легітимності органічного заселення і проживання там росіян.

Тому із поверненням депортованих та їх нащадків, в 80-тих роках минулого століття із Узбекистану, почало формуватися хибне уявлення про чужорідність кримської культури у просторі радянської України. Разом з тим треба згадати і про вагомий фактор ментальної травми народу, що була спровокована людиноненависницьким режимом. З метою популяризації культури кримлар серед мас була створена громадська організація «Алем», що функціонує з 2009 року. З початком агресії релокована до Києва [63]. На базі організації започатковано виставку матеріальної культури народу, назва якої перекладається як спадщина. Вагома її частина висвітлена в сюжеті, окремо варто виділити розповіді фахівців про культуру споживання кави.

Проект «Сенси, що об'єднують» (лютий 2022 – січень 2024 року) в якому через репрезентацію культури корінного народу України - кримських татар, зокрема, елементу «Орьнек», демонструються спільні для українського та кримськотатарського народів сенси та цінності, що об'єднують. Проект мультивекторний та охоплює різні культурні сфери. Промоційна кампанія з єднання української та кримськотатарської культур, до відзначення 15-річчя приєднання України до Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Обличчями кампанії від 1+1 media стали продюсер,

автор і ведучий проєкту «Реальна історія» Акім Галімов, а також ведуча телеканалу 1+1 Україна та ТСН Марічка Падалко [64].

Попри малу чисельну представленість в етнічному складі населення ми можемо говорити, що Крим займає особливе місце в ідеології російського імперського шовінізму, тому не дивно що в роки II Світової півострів став важливим плацдармом для війська, що за однією із версій в перспективі мало би вступити в війну з Туреччиною. Тому винищення кримлар мало передовсім мету ідеологічну. В рамках проєкту «Історія без міфів» кандидат історичних наук Сергій Громенко у відео «1944 депортація кримських татар 10 запитань історика» окреслює найпоширеніші питання пов'язані з подіями травня 1944 року в Криму. Виразною рисою матеріалу порівняно із вищенаведеним, є академічний його виклад. Попри короткий формат, що очевидно адаптований під запит аудиторії, ми можемо говорити про те, що порівняно з іншими відео на тему депортації саме це популярністю не вирізняється. З моменту публікації відео набрало 34 тис переглядів. З іншого боку в матеріалі структуровано чітку хронологічну складову, наведено велику кількість статистичних даних. Тому теоретично це може бути корисним в аспекті актуалізації інформації і серед кола наближеного до академічної історії. Оскільки автор є одним із провідних дослідників історії Криму [65].

«Самоповернення в Крим» – п'ята серія документального серіалу «Наші 30» до 30-ї річниці незалежності, що була створена на базі суспільного мовника [64]. Авторства Наталі Гуменюк і Анни Цигими, сюжет серіалу наповнений свідченнями очевидців про боротьбу кримських татар за повернення в Крим після смерті Сталіна. Масові мітинги у 1980-ті рр., повернення на батьківщину, перші враження і адаптація. Пошуки житла, роботи, взаємодію з «місцевими», дискримінацію з боку влади. Розгін першого табору на лівому березі у Дегірменкої в 1989 р., боротьба за заснування селища Асет біля Судака. Другий Курултай Кримськотатарського народу в 1991 р. Проголошення Незалежності, його вплив на кримли. Серед героїв фільму ветерани кримськотатарського руху Ульвіє Аблаєва, Ільвер

Аметов, режисер Ахтем Сеітаблаєв, а також переселенці Ерфан Кудусов, Ескендер Буджуров, Ельміра Катакі, Сеїт-Яг'я Казаков, Ларане Хейбуллаєва. Варто сказати, що фільм переповнений емоціями, містить в собі оціночні судження і фактично є зібранням усних свідчень, що мають перспективу стати об'єктом більш ґрунтовного дослідження. В інформаційній площині виділяється тим, що був продемонстрований на телебаченні і вочевидь мав змогу охопити ширше коло аудиторії [66].

Аналіз коментарів під відео дозволяє говорити про те, що фільм став каталізатором росту зацікавленості до історії Криму, на сам перед серед аудиторії Суспільного. Канал на серпень 2024 налічує 814 тис користувачів, а охоплення самого фільму становить 630 тис переглядів.

РОЗДІЛ 3. ВИТОКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ІНФОРМАЦІЙНА ПРОТИДІЯ НАРАТИВАМ ВОРОЖОЇ ПРОПАГАНДИ

3.1 Революція Гідності крізь призму інфопростору.

Академічним осередком зібрання записів часів Майдану лишається УІНП. Окремі випуски доступні і на офіційному каналі. «Майдан: усна історія» – проєкт Українського інституту національної пам'яті, що стартував наприкінці лютого 2014 року після завершення Революції гідності з метою зібрати відео- та аудіосвідчення про події, що відбувалися в Україні взимку 2013–2014 років.

Перші 143 спогади про події Революції гідності у рамках проєкту було записано в березні-квітні 2014 року безпосередньо на Майдані переважно в аудіоформаті. З літа 2014 року співробітники Інституту розпочали записи на відеокамеру. Тим, що найбільше вразило і запам'яталося, мали змогу поділитися люди різного віку, професій та суспільних верств з усіх регіонів України. На 2024 рік в рамках проєкту зібрано 1250 інтерв'ю [67].

Проєкт «Майдан: усна історія» Інститут реалізує у співпраці з громадськими організаціями, навчальними закладами та окремими дослідниками, які збирають свідчення про події зими 2013–2014 років. Ці записи стануть основою онлайн-архіву усної історії та джерельною базою для істориків, режисерів-документалістів, соціологів, психологів, інших дослідників. Їх також буде використано в експозиції Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції Гідності.

Команда проєкту «Історія без міфів» заснувала дочірній канал «10 запитань історику» [66]. Прикметною його рисою стало те, що випуски виходять в форматі інтерв'ю з фахівцями з тої чи іншої проблематики зі сфери світової історії. Канал створено 4 жовтня 2023 року і станом на червень 2024 р. налічував 39,9 тис підписників. Серед експертів варто навести імена найвідоміших в сфері академічної науки фахівців таких як: Володимир В'ятрович, Віталій Дрібниця, Сергій Середа та інші.

У контексті нашого дослідження доцільно взяти до розгляду окремі з наведених матеріалів. Від початку Революції Гідності і війни на сході України паралельно розгорнулася боротьба і в ідеологічному аспекті, а саме в трактуванні подій 2013–2014 років. З огляду на те, що війна триває вже 10 років, не дивно, навколо неї сформувалася ціла низка історичних наративів, що постають основою формування масових уявлень про російсько-українську війну і Революцію гідності.

Варто вказати й на те, що до широкомасштабного вторгнення росії в Україну значна частина суспільства перебувала під впливом інформаційного потоку агресора, або ж існувала у відриві від протистояння. Так само треба наголосити і на важливості висвітлення тих подій з огляду на ту частину суспільства, передовсім юнацтва, що сформувалося за останніх 10 років.

У цьому контексті до розгляду взято сюжет з доробку каналу «10 запитань історика» під назвою «Революція Гідності: народження Нації та втрачені можливості», де експертом виступив Вадим Денисенко. Доктор історичних наук (дисертація про створення авторитарного режиму Віктора Януковича) [68].

Дослідник окреслює основні тенденції українського політикуму, що відбивався насправді на настроях суспільства, що його можна поділити на умовно проросійське і проукраїнське крило, на момент перед приходом Януковича до влади. Ідеологічне підґрунтя його передвиборчої кампанії – проросійська риторика. Також треба сказати і про тенденцію багатовекторної політики, що вочевидь не втрачала актуальності ще від часів правління Л. Кучми. Її яскраво можна простежити на прикладі Харківських угод 2013 р. і факту передачі США запасів урану. Дослідник привертає увагу і до Вільнюського саміту, який мав стати платформою для підписання угоди про асоціацію з ЄС. Варто сказати, що в тогочасному медійному середовищі ідея інтеграції в європейський простір значним чином підтримувалася, навіть попри зростаючий вплив РФ, передовсім на силовий і фінансовий блоки.

Окремі аспекти присвячені інформаційній політиці Українських ЗМІ, як реакцію на побиття студентів 30 листопада 2013 року. Антирежимне висвітлення тих подій, є прямим доказом зацікавленості власників телеканалів в поваленні влади Януковича. Варто сказати, що промайданівська риторика ЗМІ, вже в той час зіштовхнулася із пропагандистським потоком з боку росії, основною тезою якого лишалося просування антизахідних наративів. [68].

Аналізуючи наведені в матеріалі факти треба сказати, що каталізатором Революції Гідності став передовсім запит суспільства, не треба звісно забувати і про інтереси еліт, які зіграли на хвилі загальнонаціональних настроїв, керуючись прагненням вберегти свої активи, загроза яким йшла з боку наростаючого авторитарного режиму [68].

Формування опозиційного крила представники якого стали політичними лідерами протесаного руху, автор не безпідставно виводить з тогочасної політичної обстановки. І варто сказати, що часто політики не відповідали розвитку риторики протестного руху і скоріше за все опинилися на його лідерських позиціях банально через брак в середовищі тодішнього політикуму людей, які могли б відповідати запитам пасіонарної частини протестного руху і суспільства загалом [68].

Окремо треба зацентувати увагу на формуванні так званого «антимайдану», який апелював виключно проросійськими гаслами. З окрема вагому підтримку прихильникам призведена-втікача склали представники УПЦ МП. З цього можна зробити висновок, що ідеологічна основа антимайданівського руху була сформована представниками з росії. Ця тема вочевидь потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Аналіз інформаційної повістки росії в аспекті висвітлення штурмів майдану силами внутрішніх військ, наводить на тенденцію підготовки концепції розколу країни по Дніпру, платформою для якого мав стати Харківський з'їзд. Вакуум влади викликаний втечею Януковича, і заповнювався під тиском ворожої інформаційної політики, яка була націлена

просування тези про державний переворот в Україні, також знайшов своє відображення в наведеному матеріалі. Очевидно, що утримання українських втікачів на теренах росії, має своє ідеологічне підґрунтя, яке на початках підживлювалося тезою про легітимність влади Януковича. Разом з тим така політика з погляду російської влади направлена підтримання авторитету в очах проросійських режимів, передовсім в країнах колишнього СРСР, оскільки падіння цього авторитету може в перспективі призвести до звуження сфери впливу, особливо зважаючи на протистояння з Китаєм.

Так само з огляду на московську концепцію, в основі якої лежить ідея створення відновлення СРСР, старі політичні еліти стають інструментом для легітимізації анексії в очах внутрішнього електорату. Не слід забувати і про те, що подібні дії є одним із чинників підтримування іміджу режиму, що позиціонує себе провідною силою в регіоні.

Яскравим прикладом, що його можна навести як підтвердження вищесказаного, є невідривна від контексту повномасштабного вторгнення, теза що винирнула в українському медійному просторі в кінці лютого 2022 року, а саме про підготовку до відновлення, вочевидь символічної влади Януковича на окупованих теренах. Особливо цікавим в контексті дослідження став аналіз ролі «нових медіа» в інформаційній підтримці руху. Відомо, що на період 2012–2014 рр. в Україні відбувся сплеск поширення технології 3G, що давала доступ до відносно стабільного і швидкого інтернету, який надавали провідні українські мобільні оператори. Виділяють серед іншого Facebook і стрімінгові платформи. Тому ми можемо говорити про значний дослідницький потенціал групи джерел, що пов'язані з подіями майдану доступних на інтернет-ресурсах.

Загалом же, розглянутий сюжет містить матеріал, що теоретично міг би бути цікавим дослідникам Революції Гідності, зокрема тому, що запрошений до розмови спікер є одним з провідних спеціалістів з проблематики. Для обивателя сюжет вочевидь є малопривабливим, оскільки в основі своєї присвячений внутрішнім причинно-наслідковим зв'язкам, що передували

революційним подіям. Дослідник заперечує ідеологему сформовану в масовій уяві про те, що події на Майдані Незалежності стали основною причиною початку вторгнення на Схід України, виводячи витoki конфлікту з протистояння на острові Тузла. Ця позиція вочевидь потребує подальшої дискусії в наукових колах.

Все ж провідну позицію в аспекті висвітлення Революції Гідності займають проєкти Суспільного. Серед яких треба виділити сюжет «Хронологія Майдану: барикади, штурми, порятунок людей і майбутнього». Випущений до 10-тої річниці Революції Гідності, і станом на серпень 2024 року набрав 212 тисяч переглядів. Автори документального фільму, на основі архівних матеріалів мали на меті відтворити хронологію подій. І виділяють: першу жорстоку зачистку «беркутівцями» беззбройних протестувальників. Самооборона Майдану, перші намети та барикади зі щитів, які використовували силовики. Особливо цінними в контексті дослідження є свідчення людей із АР Крим, і інших регіонів України, що приїхали підтримати протести, розповідаючи про обставини свого прибуття до Києва і тому подібне. Варто сказати, що такі свідчення руйнують наративи російської пропаганди про відірваність Криму від загальноукраїнського контексту. Також представлені свідчення медиків про реанімаційні заходи спрямовані на порятунок постраждалих [69]

Загалом прикметною рисою програми є чіткий акцент на хронології подій, що дозволяє обивателю сформувати чітке уявлення про перебіг і ключові моменти перебігу революції. Сприяє і логічно підібраний відеоряд з архівних матеріалів. Серед коментарів під відео виділяється значна частка написаних людьми зі схвальної позиції, зокрема деякі з них свідчать про те, що відео стало для певної частини глядачів першоджерелом уявлень про Революцію Гідності. Ця тенденція свідчить про чільне місце подібних проєктів в контексті популяризації історії, зокрема й Майдану, що став важливою віхою формування сучасної української нації.

На каналі «Суспільне Культура» що станом на серпень 2024 р налічує 146 тис підписників, в річницю розстрілів 20 лютого 2021 року опубліковано фільм під назвою «МАЙДАН. Шість літер нашої свободи». У фільмі зібрані спогади п'яти різних людей про події на Майдані. Серед них історії мами загиблого на Майдані Романа Гурика, кореспондента «Радіо Свобода» Андрія Дубчака, що одним із перших розпочав практику прямих трансляцій з майдану, художника Олексія Сая, правозахисниці Саші Матвійчук, колишнього міліціонера Андрія Преподобного. «МАЙДАН. Шість літер нашої свободи» складається з шести глав. Кожна літера зі слова «майдан» є назвою глави, яка символізує тему, дотичну до подій Революції Гідності, спогади, якими діляться герої фільму. [70]

Також треба звернутися і до питань комеморації. В цьому аспекті треба виділити ролик на офіційному ресурсі Національного музею Революції Гідності. «Назустріч свободі» – короткометражна документальна стрічка про становлення та перші роки Музею Майдану. Спочатку як ініціативи ентузіастів-майданівців, а згодом – державного закладу Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності. Автори фільму розпитали ключових людей про потребу такої інституції для українського народу, а її працівників – про роботу над проєктом ізсередини. Про виклики та загрози від початків і дотепер. В ролику використані документальні відео та фото з архіву Музею, зокрема – творіння майстрів Babylon'13, передані в Музей.

У фільмі присутні: Катерина Чуєва – генеральна директорка Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, співзасновниця ініціативи «Музей Майдану/Музей Свободи» Олександра Матвійчук – голова правління громадської організації Центр Громадянських Свобод, координаторка громадської ініціативи Євромайдан-SOS Володимир В'ятрович – історик, голова Українського інституту національної пам'яті у 2014–2019 роках Павло Сидоренко – голова Ініціативної групи постраждалих/поранених на Майдані Володимир Тихий – засновник

кінооб'єднання Babylon'13 Наталя Бойків – дружина Героя Небесної Сотні, завідувачка відділу будівництва Національного музею Революції Гідності Ольга Сало – завідувачка інформаційного-виставкового відділу Національного музею Революції Гідності Ольга Савенок – завідувачка просвітницько-організаційного відділу Національного музею Революції Гідності Ігор Пошивайло – генеральний директор Національного музею Революції Гідності Фільм створила компанія "WhiteMovie production".

Ми можемо зазначити, що Національний музей Революції Гідності – культурно-освітній осередок, який постав на запит суспільства заради збереження пам'яті про події, учасників і наслідки Революції Гідності, Помаранчевої революції, Революції на граніті. Його метою є осмислення соціальних рухів і масштабних історичних процесів, рефлексій над питаннями свободи й ідентичності, підтримки в суспільстві відповідального критичного мислення, соціальної відповідальності, громадської діяльності та об'єднання українського суспільства. Звідти й наслідки його корисної діяльності у продукуванні відео контенту

3.2 Події 2 травня 2014 року крізь призму інформаційного простору

Події 2 травня 2014 року в Одесі варті уваги в контексті всієї російсько-української війни, зокрема й у інформаційному її вимірі, оскільки навколо них розгорнулася ціла низка історичних фальсифікацій, які мають тяглість з часів російської імперії. В інформаційній площині ми виділяємо відео з доробку команди проєкту «10 запитань історіку» під назвою «2 травня 2014: нищівний удар по «руському міру» в Одесі», де експертом виступив історик, офіцер ЗСУ, Начальник Південного міжрегіонального відділу Українського інституту національної пам'яті – Сергій Гуцалюк [71].

Варто сказати, що донедавна в масовій уяві не безпідставно панівним було сприйняття міста як проросійського осередку, ця ідея підживлюється в

тому числі і російською пропагандою, що ґрунтується на двох фундаментальних імперських наративах, що не втрачає актуальності в ворожих колах і тепер. Це міф про так звану «новоросію» разом із просуванням тез про заснування міста Єкатеріною II. Варто сказати, що авторство вищенаведеної ідеології приписують Аполону Скальковському.

Також в масовій культурі доволі довго артикулювалося уявлення про Одесу, як бандитське місто. Так званий «Бабелівський міф», був запущений в часи СРСР, з метою протидії українському дискурсу міста. Актуалізація російського «бандитського» дискурсу можна також пов'язати з серіалами «Ліквідація», що змальовує боротьбу НКВД з Бандерівським підпіллям, у цьому контексті варто згадати про те, що головний командир УПА – Роман Шухевич двічі під фальшивими документами приїжджав до Одеси на оздоровлення. Вже цей факт говорить про те, що сюжет описаний у наведеному серіалі мав пропагандистський характер, що мав мало що спільного з реальністю. В цьому контексті доцільно згадати про серіал україно-російського виробництва 2011 року – «Пригоди Мішки Япончика», що мав свого часу неабияку популярність в Україні.

Фундаментальну роль в формуванні проросійських настроїв у місці зіграли місцеві ЗМІ, афілійовані з тамтешніми бізнесовими колами. Серед всієї маси Сергій Гуцалюк виділяє телеканал АТВ. За даними російської Вікіпедії російськомовний регіональний телеканал, запущений 1 січня 2006 р. в Одесі. Власником телекомпанії був одеський політик, лідер партії «Батьківщина» Ігорь Марков, відомий у 2024 р. як один із експертів у програмах Соловйова. До листопада 2010 р. телеканал позиціонував себе як «єдиний опозиційний телеканал Одеси» З цього можна зробити висновок про проросійську риторичну медіа.

Телеканал «АТВ» вперше вийшов в ефір 1 січня 2006 року . Трохи пізніше в ефірі з'явилися політичні передачі, в яких була присутня антиукраїнська риторика. Ще в 2007 році Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення прийняла рішення про позбавлення каналу

АТВ ліцензії на телемовлення та виключила телеканал зі списку телеканалів, обов'язкових до транслявання кабельними операторами міста Одеси, за порушення умов ліцензії та розпалюванні міжнаціональної ворожнечі та заклики до повалення конституційного ладу [72].

Юристи телеканалу звернулися з позовом до суду, опротестувавши рішення Нацради. Упродовж наступного часу відбулося кілька судових засідань. Зрештою, влітку 2010 року, суд скасував усі заборонні рішення Нацради з АТВ. 23 жовтня 2013 року Національна рада з телебачення та радіомовлення на своєму засіданні прийняла рішення позбавити телеканал ліцензії. 13 листопада Одеський окружний адміністративний суд анулював ліцензію телеканалу, а 17 грудня Одеський апеляційний адміністративний суд відмовив телеканалу в задоволенні апеляції. 19 грудня 2013 року телеканал припинив своє ефірне мовлення, а у січні 2014 року припинено також супутникове мовлення [72].

Надпотужну роль в просуванні «рускава міра» в Одесі відіграли структури РПЦвУ очолювані митрополитом Агафангелом, чия публічна риторика з огляду на останні події зазнала трансформації. Одеський митрополит Московської церкви своєму зверненні до духовенства та віруючих єпархії російську атаку на Спасо-Преображенський кафедральний собор Одеси і назвав це справжнім геноцидом українського народу. Звернення опубліковане у Facebook Одеської єпархії [73].

Крім того в питаннях культурної асиміляції міста потужним оплотом лишався фонд «россотрудничества», що мав свої представництва в ВНЗ міста, та лобістів серед депутатів міськради. Серед яких виділявся Олексій Касьмін – учильник організації «Одеса -Ростов», що займалася організацією заходів за участю нащадків Романових [74].

Початок протистояння проти проросійського крила в Одесі виводять з мітингу проти анексії Криму 1 березня 2014 року. Події 2 травня розкриті в дослідженнях «Групи 2 травня». Після масових заворушень в Одесі 02.05.2014 р., у ході яких загинуло 48 осіб, з ініціативи групи одеських

журналістів виникла громадська комісія із розслідування трагічних подій «Група 2 травня». До неї увійшли: журналісти Сергій Дібров, Тетяна Герасимова, Віра Запорожець, Валерія Івашкіна, Юрій Ткачов, Леонід Штекель, експерт-хімік Владислав Балінський, експерт-токсиколог Володимир Саркісян, експерт з балістики, озброєння та боєприпасів, капітан МВС підполковник МВС у відставці Владислав Сердюк, спеціаліст зі зв'язків з громадськістю Світлана Підпала, відеоінженери Юрій Весилик та Павло Паламарчук, фахівець із ведення переговорів та вирішення конфліктних ситуацій Євген Пересипкін. Методи роботи «Групи 2 травня» засновані на аналізі відкритих джерел: відео- та фотоматеріалах, викладених у мережі Інтернет, свідченнях очевидців у соціальних мережах, на форумах та блогах, відповідях на інформаційні запити до різних державних та недержавних установ, а також опитування свідків.

Основа розслідування – хронологія подій, відновлених з максимальною точністю, деталізацією та персоналізацією. Відповіді на інформаційні запити, факти, повідомлені свідками та учасниками подій, рідними загиблих та постраждалих, інсайдерська інформація, висновки експертів доповнюють та конкретизують хронологію.

«Група 2 травня» – це спільнота людей, громадян Одеси, які поставили собі за мету провести незалежне журналістське розслідування трагічних подій 2 травня 2014 року в Одесі, використовуючи всі законні права журналіста в Україні. Спільна робота журналістів та експертів, які мають різні політичні погляди, мала продемонструвати суспільству, що люди з різними політичними поглядами можуть і повинні домовлятися та співпрацювати, шукати та знаходити компроміс.

Основа розслідування – хронологія подій, відновлених з максимальною точністю, деталізацією та персоналізацією. Відповіді на інформаційні запити, факти, повідомлені свідками та учасниками подій, рідними загиблих та постраждалих, інсайдерська інформація, висновки експертів доповнюють та конкретизують хронологію.

Усі матеріали групи опубліковані на офіційному блозі, що ведеться з червня 2014 р. [75]. На основі матеріалів розслідування було знято два документальні фільми: «2 травня. Без міфів» [76], «Одеська трагедія: кривавий слід російської весни» [77].

Методи роботи «Групи 2 травня» засновані на аналізі відкритих джерел: відео- та фотоматеріалах, викладених у мережі Інтернет, свідченнях очевидців у соціальних мережах, на форумах та блогах, відповідях на інформаційні запити до різних державних та недержавних установ, а також опитування свідків. Відповідно можна говорити про корисність їх роботи.

3.3 «Азов»: історія створення і походження міфотворчості російської пропаганди.

Закономірно, що російсько-українська війна з самого свого початку стала каталізатором розгортання добровольчих формувань, що в свою чергу чи не автоматично опинялася в центрі уваги російської пропаганди. Яскравим прикладом цього явища є без перебільшення легендарний батальйон, полк а тепер вже і 12 бригада НГУ «Азов». Варто сказати, що до 2022 року і в українському суспільстві існував цілий ряд міфів про підрозділ, першоджерелом яких виступала російська інформаційна повістка, що мала значний вплив і на західну аудиторію.

На противагу цьому в інформаційній площині треба виділити випуск з циклу «10 запитань історику», головним героєм якого виступив молодший лейтенант НГУ, учасник оборони Маріуполя, історик – Владислав «Доцент» Дутчак. Сюжет має назву «Легендарна бригада "АЗОВ": перемоги, ідеологія, символіка», що був записаний незадовго до 10-тої річниці створення підрозділу, офіційною датою вважається 5 травня 2014 року [78].

Витоки його виводять з так званого «Чорного корпусу», основу якого складали представники націоналістичних організацій, активісти

Євромайдану, фанати-ультрас, учасники Революції Гідності. Переважно харків'яни, що об'єдналися для протидії так званій «русской весне». Партизанський загін став ключовою силою в проросійськими рухами Харкова, що мали на меті проголошення так званої «ХНР». Як не дивно, підрозділ став структурною частиною МВС. Експерт окреслив хронологію бойового шляху підрозділу починаючи з 2014 року.

Серед різних структур та військових підрозділів, щодо яких найчастіше використовується поняття «нацисти» – полк «Азов» – безперечно посідає перше місце. Як справи насправді? Чи справді «Азов» є гніздом нацизму, чи це чергова пропагандистська теза? Полк, тоді ще батальйон, «Азов» було створено у 2014 році, у місті Бердянську (Запорізька область). На підставі рішення Міністерства внутрішніх справ він увійшов до складу патрульної міліції спеціального призначення МВС. 17 вересня 2014 року батальйон «Азов» наказом міністра внутрішніх справ України реорганізували та розширили. Після цього формування стало полком міліції особливого призначення «Азов». 11 листопада 2014 року полк «Азов» після наказу міністра внутрішніх справ України було переведено до складу Національної гвардії України. Твердження, що «азовці» жорстоко поведуться з мирним населенням, поширюється постійно, проте при цьому немає жодних переконливих свідчень, за винятком деякої кількості інтерв'ю, даних місцевими жителями, які були вивезені до Росії і перебувають там практично на правах полонених, або проживають на окупованих територіях відповідно їх показання не можуть вважатися надійними.

Крім того, теза про те, що «азовці» прикриваються мирним населенням і не випускають цивільних осіб, також не має жодного стосунку до реальності.

Доведеними можна вважати військові злочини Росії щодо мирного населення Маріуполя – бомбардування пологового будинку, театру, переповненого біженцями, стрілянину по гуманітарних коридорах, насильницький вивіз жителів міста до Росії.

На сайті небайдужі люди розібрали головні міфи щодо "Азова" та спростували кожен із них, спираючись на велику доказову базу: факти, фото- та відеоматеріали, посилання на реальні події та цитати відомих дослідників, політиків та релігійних діячів про «Азові» [79].

Цікаво, що біля витоків підрозділу стояли люди, які мають фахову історичну освіту, а саме Андрій Білецький, Олександр Алфьоров, Микола Кравченко «Крук».

Одним з фундаментальних міфів про Азов є спекуляція на тему історії створення шеврону підрозділу. Тут доцільно навести цитату автора книги «Історія створення забороненого символу «Ідея Нації» Олексія Рейнса [80]. «Емблема Азову» – так після повномасштабної російсько-української війни почали титрувати символ (Ідея Нації). Для українців після подій на Азові став він став візуалізацією збройного спротиву окупантам. Разом з тим росіяни в своїй пропаганді безпідставно ототожнюють його з німецькою руною Вольфсангель (Wolfsangel). Не представляє символ «неонацистську руну». О. Рейнс: «В процесі збору матеріалу для книги я зміг розшукати автора оригінального символу Нестора Пронюка та сконтактуватись з ним» [80].

Окрему увагу автори приділяли до ідеологічної підготовки бійців підрозділу, що тягнуть мілітарну традицію з дієвої армії УНР. А саме в підрозділі УСС. Яскравим прикладом цього є створення старшинської школи імені Коновальця. Каталізатором актуалізації теми підрозділу стала оборона Маріуполя, зокрема і в вітчизняній блогосфері, в авангарді якого виступав історик Олександр Алфьоров. У своєму відео під назвою «Справжня історія Азов», де автор окреслює бойовий шлях підрозділу, акцентував увагу на ролі іноземних ЗМІ, як рушійної сили формування образу підрозділу в негативному ключі. Матеріал опубліковано в травні 2022 року.

Важливим в цьому контексті є те, що агенція нацбезпеки Японії прибрала полк «Азов» зі свого списку терористичних організацій. Про це написав місцевий портал PSIA. У відомстві зазначили, що їм прикро через те, що батальйон потрапив у список: «Ми вирішили видалити наведений вище

опис з "Довідника з міжнародного тероризму 2021" на нашому сайті, щоб запобігти поширенню інформації, яка відрізняється від фактів».

У той же час, японська сторона категорично заперечила повідомлення про те, що вона називала «Азов» – «неонацистською організацією». Японські спецслужбовці констатували, що останнім часом деякі ЗМІ поширювали відверту брехню та приписували японській розвідці визнання «Азова» неонацистською організацією.

РОЗДІЛ 4. МЕДІЙНІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ ЗА ІСТОРИЧНУ ПАМ'ЯТЬ І СПАДЩИНУ

4.1 Фальсифікація історії в російських підручників на прикладі сюжету з циклу «Реальна історія».

На межі медіапростору і власне того аспекту публічної сфери, що стосується світоглядного формування підростаючого покоління, стоїть сюжет під назвою «Який треш пишуть у російських підручниках» [81]. З огляду на змістовне наповнення сюжету, напрошується припущення про недоречність клікбейтної назви випуску. Проте це жодним чином не впливає на його важливість в аспекті поширення в інформаційному просторі розголосу про загрозу, яка стосується серед іншого і національної безпеки, а саме пропаганди ідеології «руського міра» на новоокупованих територіях, зокрема і через шкільні підручники з історії і географії. Можна припустити, що прийнятий до розгляду сюжет теоретично міг би при нести користь тим фахівцям, що вже працюють, або ж працюватимуть на деокупованих теренах. Разом з тим привернення уваги до зазначеної вище загрози через подібні платформи, як правило сприяють активізації заходів протидії цьому системному явищу з боку громадянського суспільства, що в свою чергу може впливати на державні інституції, що мали б виступати в авангарді процесу.

Такою установою є Інститут модернізації змісту освіти, фахівці якого разом з ведучим Акімом Галімовим аналізують ряд російських підручників, що були знайдені на деокупованих територіях за період між 2022–2024 рр. Очевидно, всі вони і датуються власне зазначеним періодом, і головною їх метою є легітимізація військового вторгнення РФ і його наслідків, в очах як внутрішнього російського споживача, так і тих школярів, що знаходяться під окупацією.

Заступник директора вищезазначеного інституту – Олена Дубовик представила основний масив матеріалів взятих до розгляду, що насзріє просякнуті ворожою пропагандою. Основні наративи «підручників»

лишаються незмінними, серед яких: заперечення окремішності українців як нації, заперечення самобутності української мови і культури, нав'язування комплексу меншовартості, заперечення слова українці, як етноніму, штучне його замінення на «малороси», передовсім для просування концепту проекту «малоросії» як частини росії, апеляція до реалізації якого набула дієвого наповнення починаючи з 2014 року.

Ще в 2022 році в мережі набула резонансу світлина радника міського голови Маріуполя- Петра Андрющенка. Де зафіксовано скидані на купу книжки, що згодом були спалені на подвір'ї одної із шкіл Маріуполя [82].

Очевидно, що подібна політика має місце і в інших населених пунктах. Також варто згадати і про те, що профільне міністерство РФ в 2022 році внесло зміни в державний стандарт освіти [83]. Згідно з яким було нівельовано процедуру рецензування підручників, що значно спрощує процес їх реалізації в закладах освіти, зокрема і на окупованих теренах України. Виходячи з швидкості підготовки і розповсюдження підручників, напрошується висновок про те, що основна їх база була підготовлена заздалегідь, а корективи вносилися в залежності від ситуації.

Авторами наведені окремі уривки з параграфів, де консультантом в аналізі яких виступив Юрій Гомин – к.і.н. доцент. Серед наведеного можна виділити хрестоматійні для ворожої пропаганди тези про український неонацизм і з посиланням на цитату Владіміра Путіна про створення України в австрійському генштабі.

Вважаємо за доцільне навести нижче коротку історичну довідку, на випадок якщо матеріал може бути в нагоді читачам не історикам. Отже, суть міфу полягає в тому, що до ХХ століття українців як нації не існувало, а її проект виник в середовищі австрійців, що з метою послаблення росії починає насаджувати українську мову і фінансує діяльність М. Грушевського, який у своїй праці «Історія України-Руси» обґрунтовує окремий історичний розвиток української нації. Треба сказати, що історична концепція М. С. Грушевського не втратила актуальності і сьогодні.

Характерною рисою російського історичного дискурсу, що його можна простежити власне і в шкільних підручниках, є замовчування штучного голоду в Україні в 1932-1933рр. Проте причиною його тамтешні історики називають посуху. Варто сказати що станом на сьогодні, за даними вікіпедії голодомор визнано геноцидом 32 країни світу [84].

Варто сказати що каталізатором цього процесу серед іншого стала пряма загроза продовольчій безпеці світу, що була викликана окупацією росією українських портів.

Не дивно, що минулі загарбницькі війни росії подають як вимушені конфлікти. Найдємо приклад з середини ХІХ ст. В 1853 році російський цар Ніколай І вимагає від турків визнання російського протекторату над усім християнським населенням Османської імперії. Увівши війська в під османську Молдову та Волощину московія фактично провокує кримську війну, результатом якої став розгром османами, за підтримки Британії та Франції, російських сил, крім того передбачалося знищення чорноморського флоту імперії Романових, що несло за собою значні репутаційні втрати. Варто сказати, що винищення російського чорноморського флоту ВМС ЗСУ на сучасному етапі війни так само руйнує ареал непереможності московії. Протиборство сфер впливу сучасної Туреччини і РФ, зокрема в чорноморському регіоні, не втратило актуальності і тепер. Символічним в цьому контексті є спуск на воду в Туреччині майбутнього флагмана ВМС ЗСУ корвета ім Гетьмана Івана Мазепи.

Показовою в цьому контексті є радянсько-фінська війна, одною передумов якої був пакт Молотова-Рібентропа. Закономірно, що про таємну угоду про поділ Польщі, а разом з нею і сфери впливу в Європі – російські автори забули згадати. Фінляндія опинилася в секторі інтересів СРСР і напад фактично став неминучим. У радянській пресі розгорнулася антифінська пропаганда, вже 26 листопада 1939 року совети звинуватили фінів в артилерійському обстрілі прикордоння. Тут чітко простежується традиція маленької переможної війни для підняття авторитету і розповсюдження

сфери впливу. Дослідники стверджують, що завершення війни перемогою союзу планували приурочити до 21 грудня – дня народження Сталіна. Подібна практика в російському війську існує і до тепер, аналогія з сучасною російсько-українською війною напрошується сама собою. Зрештою війна завершилася величезними втратами з боку СРСР і збереженням незалежності Фінляндії, хоч із втратою 11% території. У російських підручниках цю агресивну війну подають як оборонну. Важливо розуміти, що фіни засвоїли історичний урок і 4 квітня 2023 року країна стала офіційним членом НАТО, можемо припустити що каталізатором подібних інтеграційних процесів стала повномасштабна війна в Україні.

Особливо тригерним для російських авторів став процес декомунізації в Україні. Свідченням цього є просування концепту «Великої перемоги», що лишається фактично єдиним ідеологічним фундаментом сучасної російсько-української війни, на який щоправда, монтують героїзацію місцевих ватажків-терористів, таких як до прикладу Захарченко.

Наряду з цим дискредитація сучасного українського війська і традиційне порівняння його з нацистами. Закономірно, що окремі персоналії з української історії стають в нагоді в контексті і воєнної пропаганди. Яскравим прикладом стало формування батальйону ім. Б. Хмельницького у складі російських військ, начебто з українських полонених [85].

Цікавим є ще один момент, у підручниках учням пропонують історичних постатей якими вони мали б пишатися, наприклад Сталіним і Путіним, як будівничих могутньої держави і її ВПК. Ключовими символами, розміщеними в тому числі і на обкладинках підручників стала: ракетна програма СРСР, піонерія, де аналогію треба провести з сучасною юнармією в РФ, заснованою в 2016 році, і кримський міст – символ окупації [86–87].

Цікаво, що за підготовку підручників в РФ є міністерство культури, а не освіти. Автором розглянутих в матеріалі вказаний Владімір Мединський – доктор політичних і історичних наук, вважається одним із провідних ідеологів рашизму. Особливо «крилатим» в цьому контексті є його

висловлювання про наявність в ДНК російської нації додаткової хромосоми, що дозволяє їй адаптуватися до різного роду суспільних потрясінь [88]. До авторської колегії також вписують академіка РАН Анатолія Торкунова.

Варто сказати, що підручники містять інтерактивні вкладки з посиланнями на в основному фільм пропагандистського змісту. Більшість з них доступна для скачування [89].

Окремо важливою в вищезазначеному контексті лишається географія. Петро Масляк – професор кафедри географії України, доктор географічних наук, в сюжеті наводить деякі аспекти аналізу російських шкільних підручників з географії. Науковець акцентує увагу на соціально-економічному аспекті розглянутої проблематики. Очікувано, що окуповані території України позначені як частина РФ. І здавалося б це не мало б мати якогось практичного змісту, оскільки анексію не визнає більша частина світової спільноти, проте цьому можна побачити чіткий ідеологічний зміст, варто згадати про несподівані випадки позначення Криму і інших окупованих територій, як російських, провідними ЗМІ і іншими міжнародними кампаніями. Зокрема проаналізувавши наведені в підручниках данні про етнічну структуру населення росії, де відсутня спільнота українців, що за даними перепису 2010 року займала одну з провідних позицій [90].

У цьому контексті мусимо апелювати до минувшини, а саме до Брестського миру, згідно з яким німецькі війська зайняли території, що їх було позначено в III Універсалі УЦР, що гуртувався на етнічних межах розселення українців. 22 січня 2024 року прецедент України підписав указ «Про історично заселені українцями території РФ» [91].

Що включають землі сьогоденішньої Курської, Білгородської, Брянської областей і Краснодарського краю. І це своєрідна відповідь російській владі, яка намагається приховати цей факт навіть у шкільних підручниках.

4.2 Українська сфрагістика у площині блогосфери

З розвитком українського історичного науково-популярного блогерства, закономірною є тенденція розширення його доробку не тільки в царині популяризації історії як основної підвалини формування національної ідентичності, оперуючи в основі своїй загальновідомими науці «прописними істинами», або ж інакше кажучи уставленою концепцією трактування історії, акцентуючи увагу передовсім на історичних постатях, окремих подіях чи явищах в контексті історії України. Такий підхід можна пояснити специфікою контенту, аудиторії і багатьма іншими факторами, які впливають передовсім із запиту на швидку і доступну для загалу інформацію.

Як не дивно в контекст популяризації історії цілком вписуються і спеціальні історичні дисципліни. Це ми можемо розглянути на прикладі сфрагістики. Виходячи із контексту вважаємо доцільним навести академічне визначення вищевказаної історичної дисципліни, посилаючись на енциклопедію історії України.

Сфрагістика, або ж сигілографія (від грец. σφράγις «печатка», лат. sigillum «печатка») – це спеціальна дисципліна, яка займається вивченням типів, форм, зображень, написів, способів прикріплення, матеріалу виготовлення, правового значення печаток [92].

Логічно, що печатки є одним із головних атрибутів, символів функціонування державних інститутів. Демонструють тяглість і безперервність державного апарату. Одним із провідних колекціонерів предметів сфрагістики є приватний колекціонер – Олексій Шереметьєв. За його словами колекція складає більше 10ти тис. артефактів, що хронологічно охоплюють період з X по XX ст.

У суспільній уяві приватні колекції постають часто в світлі негативному, таке трактування вочевидь варто виводити з стереотипів сформованих за часів СРСР, де музеї слугували як елемент формування ідеології, а держава контролювала переважну більшість сфер людської діяльності. Хоча з погляду на західну музейну сферу, практика приватних

колекцій є досить поширеною, та й в дорядянський період, вітчизняна історія знає безліч випадків колекціювання старовини на приватній основі. Експозиції такого масштабу для українського простору явище вкрай рідкісне. На базі приватного музею Шереметьєва проходять наукові конференції [93].

В медійному просторі увагу привертає сюжет приурочений до 33 річниці незалежності України, з циклу «Реальна історія» під назвою «Вражаючі докази нашої державності» [94]. Головною ідеєю якого стала демонстрація безперервності функціонування державного апарату на теренах України на прикладі еволюції печаток як знатних персон різних історичних епох, так і державних. Особливо наглядним стало спостереження фахівцем символічної спадковості розглянутих артефактів.

У ролі відеоекскурсовода-фахівця з проблематики виступив Олег Однороженко – Доктор історичних наук, старший науковий співробітник інституту Української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, член українського геральдичного товариства.

Відомо, що з окремих часів історії України сфрагістичні джерела виступають одними з основних. Оскільки історія місцевих еліт – носіїв тих чи інших печаток, в основі своїй і формує уявлення про державотворчі процеси. Хотілося б зауважити, що тенденція спадковості символіки цілком актуальна і тепер. Яскравим прикладом є використання особистого знака Святослава Хороброго, як сучасного символу ССО ЗСУ, що має форму двозуба. Також треба згадати про історичну спекуляцію в інформаційному просторі росії, що просуває тезу про яка трактує двозуб як зображення сокола. Значна частина продемонстрованої (зокрема і відеоматеріали) колекції – має Херсонеське походження. Зважаючи на окупацію Криму росією вказані артефакти мають особливе значення, зокрема і в аспекті інформаційного висвітлення програми, особливо виходячи з планомірного руйнування окупантами Херсонесу, що входить до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Комплекс «Новий Херсонес» збудували з ініціативи

російської влади за підтримки Міноборони Росії. За словами керівника Сімферопольської та Кримської єпархії РПЦ митрополита Тихона (Шевкунова), на місці історичного Володимирського собору в Херсонесі створять чоловічий монастир. Окупанти напівтасмно освятили музейно-храмовий комплекс «Новий Херсонес». Очевидно, що подібні роботи здійснюються для легітимізації прав на руську спадщину в очах власного суспільства, а також передовсім міжнародної спільноти [95].

У XIII ст. політичний центр переноситься на захід країни. Головним символом Руського королівства стає лев, що в масовій уяві небезпідставно пов'язаний з історією міста Львова. Це ніби підкреслює його історичну тяглість до західних країн, серед символіки яких фігурує і лев. Дослідники вважають, що геральдичний символ має Київське походження, а саме з часів Володимира Мономаха. Історик Олег Однороженко в своєму твердженні посиляється на Мономахівське «Повчання дітям». Загально відомо, що на відміну від традиції трансформації княжого знаку на основі тризуба, починаючи від Володимира Святого, за часів короля Данила лев набуває сучасного значення герба. що разом козаком з мушкетом

Більшість Українських еліт часів ВКЛ мали руське походження, це можна чітко простежити і в власних родових печатках. Особливу увагу автори контенту небезпідставно надають «не коронованим королем Русі»: родині Острозьких, у символіці яких виділяють елементи тризуба.

Козаки зберігали особисті герби на основі давньоруських. Разом з тим на протигау російської тези про неповноцінність козацької держави і разом з нею нації, наводиться той факт , що була створена «печать національна», себто вже не родова, а державна. Елементи якої разом із левом є одним з елементів великого герба України, перипетії з прийняттям якого тривають з 1996 року. Варто сказати, що предмет великого герба України лишається сферою політичних маніпуляцій, вочевидь це питання час від часу буде виринати в інформаційному полі, як це було напередодні річниці Незалежності в 2021.

Проте виходячи з досвіду більшості країн – доцільність утвердження Великого Герба лишається актуальною, передовсім в контексті демонстрації на міжнародному рівні державницької тяглости і єдності земель України.

4.3 «Скіфське золото» і інформаційна війна за спадщину

Після захоплення Криму у 2014 р. Путін в декількох промовах підкреслює «сакральність Криму», Херсонес в них постає місцем, де «закладено основу формування російської нації», заяви супроводжуються просуванням цих наративів в пропаганді. У новинних ресурсах РФ регулярно виходять пропагандистські статті та фільми про Херсонес з заголовками на кшталт: «Херсонес. Родина нашей родины», «Откуда начинается Россия». До створення цих матеріалів активно залучена російська науково-культурна спільнота, зокрема вчені, співробітники інституту археології РАН та Ермітажу.

У той час коли російський археолог Андрій Сазанов у своєму інтерв'ю журналу «Историческая Экспертиза», розвиваючи тезу про «археологію без політики», заявляє що «там де починаються кордони і втручається політика, наука закінчується», його колеги, Сергій Соловйов, та Віктор Миц знімаються у фільмі телеканалу «Спас» – «Херсонес. Родина нашей родины». У цьому фільмі росіяни привласнюють уже історичні персони, зокрема князів Володимира Великого, Святослава Хороброго та княгиню Ольгу, а факт розкопок і викрадені цінності використовують, як докази.

На зустрічі Путіна з «діячами культури», ще на самому початку війни, у 2014 році, вперше озвучено ідею створення «історичного парку Херсонес Таврійський». Тепер, окупаційна адміністрація заповідника «Херсонес Таврійський» оприлюднила проектні рішення відповідно до яких можна побачити комплекс з «музеєм християнства», «музеєм новоросії та Криму», «паломницьким центром», «Храмом-парком» і «амфітеатром» у псевдо

історичному стилі, з використанням декору у середньовічній візантійській стилістиці, прямо на території античної пам'ятки – стародавнього Херсонесу, об'єкта ЮНЕСКО. Станом на сьогодні, окупанти активно ведуть будівельні роботи в зонах охорони культурного шару, і знищують пам'ятку під прикриттям «розкопок століття» на території десятків гектар, та вилучають тисячі артефактів.

Закономірно, що російсько-українська війна виштовхнула на поверхню інформаційного простору тематику зі сфери археології, що відома під умовною назвою «Скіфське золото». Варто виділити сюжет з доробку «Реальної історії» під назвою «"Скіфське золото". Що насправді повернули в Україну? Реальна історія з Акімом Галімовим» [96].

Більшість колекції – зібрання краєзнавчих музеїв Криму, 19 експонатів надано національним історичним музеєм. Експозиція в літку 2013 року була відправлена на виставки за рубіж. Де з початком війни опинилася в музеї Алларда Пірсона. Московія апелювала до того факту, що угода про виставки була укладена між конкретними музеями, тому наполягала на поверненні експонатів до Криму, оскільки термін дії угоди вичерпався в червні 2014 року. Амстердамський музей повернув київську частину експозиції до України, решта зберігалася в столиці Нідерландів.

В червні 2023 р. верховний суд Нідерландів виніс рішення про повернення колекції в Україну. Можемо припустити, що каталізатором цього вердикту стало повномасштабне вторгнення, і є свідченням про публічне відторгнення кремля міжнародною спільнотою.

Наведений сюжет цікавий в контексті структуризації інформації про колекцію, а також в розвінчуванні цілого ряду міфів фабрикованих російською стороною. Головним експертом програми виступила Оксана Ліфатій – кандидатка історичних наук, археологиня, музейниця, спеціалістка з античної доби. Провідна наукова співробітниця Скарбниці Національного музею історії України. Варто сказати, що назва «Скіфське золото» – умовна і за твердженням спеціаліста виникла в середовищі журналістів. Оскільки

артефакти мають походження в хронологічному вимірі різне, а саме від V ст. до Р.Х по VII ст. після Р.Х., то з цього випливає, що експозиція об'єднана виключно за територіальним принципом, містить в собі залишки матеріальної культури багатьох племен, що населяли Крим в зазначений хронологічний відтинок. Ба більше: золота складова експозиції становить меншу частину.

Досить широко представлені архітектурні елементи, які прикрашали будівлі і цвинтарі в Криму. Найцікавіші знахідки локалізуються в Пантікапеї – столиці Боспорського царства. Окрасою колекції є архітектурна деталь з вапняку, антропоморфного типу, що датується I ст до Р.Х. Частиною експозиції є бронзовий посуд. Проте археологічна характеристика експозиції не є предметом дослідження.

У 1764 році в Петербурзі відкривається Ермітаж. Володіння артефактами скіфів вочевидь давало можливість імператриці Катерини II знайти в цій основі обґрунтування ведення історії росії саме з тієї епохи. З роками Ермітаж перетворюється на потужний осередок, що містить в собі залишки культурної спадщини з земель, які часто не мали жодного стосунку до росії, проте спадщина їх приписувалась саме імперії.

Цю тенденцію ми можемо простежити і тепер. Оскільки в результаті окупації Криму РФ, проводячи будівельні роботи розорює в тому числі і археологічну спадщину, відомо й про пограбування Мелітопольського музею в 2022 році, і важливість подібних сюжетів на сам перед полягає в донесенні українському суспільству та й міжнародній спільноті фактів злочинних лій проти науки. Варто сказати що цей сюжет вийшов і російською, вочевидь це дозволить охопити широке коло аудиторії, зокрема простір СНД.

Продовженням доробку в цій проблематиці треба виділити сюжет з циклу «10 запитань історіку» «Кримські скарби: як «скіфське золото» врятувати від московської апропріації». Сьогодні це назва виставки в Скарбниці Національного музею історії України, яка містить унікальні артефакти за 1200 років історії Криму. В медіа вони отримали назву «Скіфського золота» через наявність унікальних дорогоцінних прикрас

пізньоскіфського періоду й тривалу історію спроб московії домогтися передачі їх в окуповані кримські музеї. Це не єдиний приклад того, як окупанти намагаються вкрати наші історичні надбання. На тимчасово окупованих територіях відбуваються абсолютно трагічні події з грабунком, знищенням і спотворенням музейних експонатів і археологічних пам'яток. Найзухвалішим є приклад забудови античних пам'яток Херсонеса російськими військовими, з широким залученням РПЦ [97].

4.4 Шаг: легітимізація монети крізь медійний простір. На межі нумізматики і деколонізації.

Для відновлення історичної справедливості, сприяння дерусифікації та відродженню національних традицій у грошовому обігу України Національний банк України ініціює зміну назви розмінних монет з «копійка» на «шаг».

Очевидно, що частиною медійної підтримки цього кроку, став сюжет під назвою «Реальна історія українських грошей» [98]. У сюжеті зазначається наступне: «Дослідивши історію грошового обігу України, ми дійшли беззаперечного висновку, що така назва для розмінної монети як "копійка" фактично є символом московської окупації. Сьогодні український народ повертає собі все, що було несправедливо в нього вкрадене та понівечене кремлівськими наративами. Саме час відновити справедливість і для грошової системи, очистити монетарний суверенітет від щонайменшої спорідненості з будь-чим московським. Ми маємо своє, питома українське, слово для визначення дрібних монет – це слово «шаг». Про це наголосив Голова Національного банку України Андрій Пишний [98].

Зі свого боку старший науковий співробітник Національного музею історії України Владислав Безпалько повідомив: «Уже в козацькій Україні з середини XVII ст. назва "шаг" широко вживалася в мові діловодства. Коротке

та містке слово “шаг” гарно ілюструє властивість тогочасної розмовної мови економити мовні засоби. Тому воно швидко стало популярним та основним найменуванням дрібної лічби грошей, глибоко укорінилося в мовному вжитку та українській культурі загалом. І сьогодні ми нарешті маємо можливість переглянути радянські назви та відродити втрачене». Аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, головний зберігач фондів Національного музею Тараса Шевченка в Києві Юлія Шиленко зауважила про наступне: «Фахівці Національного музею Тараса Шевченка дослідили вживання назв грошових одиниць у творчості Великого Кобзаря. Ми виявили в його текстах 11 випадків використання слів "шаг", "шажок", що вживаються у значенні старовинної монети, півкопійки. Це дає нам уявлення про лексичний склад української мови другої половини XIX століття та підтверджує існування такої грошової одиниці в тогочасних товарно-грошових відносинах» [99].

Насамперед можливість перейменування українських монет з «копійка» на «шаг» досліджувалася істориками Національного банку, які працюють у Музеї грошей НБУ. «Ми докладно вивчали побутування назв монет та монетно-лічильних найменувань, особливості грошової лічби, традиції накопичення багатства в Україні. Отримані свідчення дають нам підстави сміливо стверджувати, що суто українською назвою для дрібних монет є "шаг". Тому її повернення до сучасного грошового обігу – логічне та науково обґрунтоване. Наша гривня – княжого роду, а шаг – походить із славетного роду козацького», – наголосив старший зберігач фондів Музею грошей НБУ, доктор історичних наук Андрій Бойко-Гагарін. Наукові висновки фахівців Національного банку підтримала Національна академія наук України, зокрема отримано позитивні експертні висновки від Інституту історії України та Інституту мовознавства ім. О. Потебні. «Найменування "шаг" на позначення дрібної монети в українській мові відоме з XVI ст. Це питома українська лексична одиниця. Повернення такої назви сучасній розмінній монеті України не лише б відродило національні традиції в

номінації грошей, а й назавжди б розірвало зв'язок практики називання українських монет з колоніальною російською лінгвокультурою», – зазначив заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства НАН України, кандидат філологічних наук Олександр Скопненко.

На території України від часів Гетьманщини і до доби Української Революції 1917 – 1921 років використовувалася дрібна монета “шаг”. [100].

Так, 1 березня 1918 року Центральна Рада ухвалила закон про гривню як грошову одиницю Української Народної Республіки, який передбачав випуск державних кредитових білетів номіналом 2, 5, 10, 20, 100, 500 і 1000 гривень, а також монет – 1, 2, 5, 20 та 50 шагів. Однак карбування монет не було втілено в життя через економічні та технічні складнощі.

Натомість було випущено гроші дрібного номіналу – розмінні марки Державної скарбниці – 10, 20, 30, 40 і 50 шагів. На зворотному боці вони мали напис: «Ходить на рівні з дзвінкою монетою» та перебували в обігу до березня 1919 року, коли були скасовані радянською владою.

Із здобуттям Україною незалежності у 1991 році гостро постало питання впровадження власної грошової одиниці. Жваву дискусію викликала потенційна назва для монет – пропонувалися різні назви, зокрема і “шаг” (зразки таких монет навіть були виготовлені Луганським верстатобудівним заводом у 1992 році). Натомість 2 березня 1992 року Постановою Президії Верховної Ради України було затверджено назву «копійка».

ВИСНОВКИ

Отже, підводячи підсумок під цим дослідженням, можемо констатувати факт вичерпного виконання дослідницького завдання. В ході роботи було опрацьовано ряд відеоробіт пов'язаних з тими чи іншими періодами історії України. Контент можна умовно поділити на дві підгрупи:

1. Напрацювання спільноти українських історичних блогерів.
2. Доробок Суспільного телебачення і інших вітчизняних телеканалів.

До першої групи треба віднести: «Канал ім. Т.Г. Шевченка» Станом на листопад 2024 року має 963 тис підписників. Авторська група проекту позиціонує проект як науково-популярний. Зважаючи на не фаховість авторів, можемо охарактеризувати канал, як «перехідну ланку» між академічним викладом історичних фактів і науково-популярним форматом. Характерною рисою доробку проекту є україноцентричний виклад світової історії, апеляція до міфології. Матеріал подається з вкрапленнями відвертої сатири, в форматі цілісної оповіді. Це вочевидь можна пояснити, тим, що автори брати Капранови – письменники.

Другим за кількістю підписників є канал «Історія без міфів», що станом на тепер налічує 871 тис підписників. Канал можна назвати одним із найавторитетніших, оскільки підготовкою займаються професійні історики кандидати і доктори наук. Проте, з позиції обивателя, виклад матеріалу є менш привабливим. Особливо цікавим є формат «10 запитань історика», що віднедавна набув формату годинних інтерв'ю з фахівцями з конкретної проблематики, що охоплює обширне коло питань з вітчизняної і світової історії. Окремо автори приділяють увагу питанням розвінчання ворожих наративів площині історії.

Новим серед взятих до розгляду проектів є «Реальна історія», що станом на сьогодні налічує 627 тис. підписників. Канал створено в 2023 р., окремі сюжети якого транслуються центральним телебаченням. Варто сказати, що більшість доробку адаптовано під телевізійний формат, це може

бути перевагою, з огляду на перспективу повноцінного переходу на ТБ. Проект вирізняється більш вузьконаправленими сюжетами цілі цикли яких присвячені окремим постатям з історії України, також історії української архітектури і тп. Але особливо цінним в контексті дослідження є доробок пов'язаний з історією Криму. Тут треба відмітити деяку ангажованість, що її можна пояснити татарським походженням автора. Акім Галімов називає себе дослідником історії. Загалом, аналізуючи доробок автора треба сказати, що його варто розглядати з урахуванням вищезазначеного. Прикметною його рисою є побудова сюжету за принципом детективу. Окрему увагу автор приділяє розвінчуванню російських міфів навколо Криму.

Також треба згадати канал автором якого є Олександр Алфьоров (з однойменною назвою). Автор є військовослужбовцем 3 ОШБР, кандидатом історичних наук. Канал з огляду на вищесказане змістив акцент на військову історію. Також автор часто виступає експертом програм на історичну тематику, що їх транслюють по телебаченню. Станом на листопад 2024 канал має 465 тис підписників.

Оплотом висвітлення історії кримУ в медійному просторі є Канал історикині Гульнари Абдулаєвої. Авторка охоплює чи не найширше коло історії Криму, такі як: етногенез, політична історія, військова історія, історія матеріальної і духовної культури, династична історія (роду Гіраїв). Велика частина матеріалів була підготовлена для трансляції на каналі «ATR». Загалом доробок налічує 248 відео. 9,8 тис підписників. Більшість матеріалу – російською. Авторка розглядає історію півострова в контексті загальноукраїнської.

Окрім вищенаведених існують канали, в аналізі доробку яких треба керуватися необхідністю постійної перевірки наведених тверджень, які не відповідають банальній історичній логіці і просто піддаються спростуванню, але обивателем можуть бути сприйняті як історична правда. Серед таких ХмаринкаХісторі, з аудиторією 60 тис. підписників

Не менш важливим аспектом роботи став аналіз пласту медіаджерел, на предмет висвітлення в них питань пов'язаних з подіями буремного 2014 року. А саме: Революція Гідності, історія створення полку Азов, події 2 травня в Одесі. Треба сказати, що в вітчизняній блогосфері провідну роль в висвітленні вищезгаданих процесів явищ відіграє Суспільне телебачення, що представлене на різних ресурсах в мережі інтернет. Так само мусимо говорити і про діяльність УІНП, який продукує широке коло контенту з історії України, і щодо подій 2014 року в її контексті зокрема. Навідміну від вищенаведених проєктів, роботи Суспільного і УІНП справедливо можна назвати авторитетними, з огляду на те, що вони є державними.

Важливим аспектом протистояння навколо «Скіфського золота» є його висвітлення в медіа. Варто сказати, що питання про його повернення час від часу виринали на поверхню інфопростору, проте, широким верствам населення лишалося мало відомим. З вирішенням питання на користь України, постала актуальна потреба висвітлення цього процесу в медіа, на що закономірно відреагувала і блогосфера, те ж стосується і розмінної монети «шага».

Загалом, варто сказати, що представлені до аналізу джерела в тій чи іншій мірі розкривають досліджувану проблематику. Разом з тим виходячи з тенденції стрімкого росту історичної блогосфери, - охопити більшу її частину в рамках магістерського дослідження, не є можливим.

З огляду на фактичну невичерпність джерел дослідження, що їх кількість постійно розширюється, тема має значний дослідницький потенціал, і має перспективи знайти відображення в рамках дисертаційного дослідження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Хардель Р. Історичний чинник в інформаційному протистоянні російської федерації з Україною наприкінці XX початку XXI століття. URL: hron1.chtyvo.org.ua/Khardel_Roman/Istorychnyi_chynnyk_u_informatsiinomu_protystoianni_Rosiiskoi_Federatsii_z_Ukrainoiu_naprykintsi_XX.pdf.
2. Хардель Р. Виздрик В. Історична свідомість як об'єкт інформаційного впливу в нових медіа під час протистояння Російської Федерації з Україною. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. Львів, 2019. Вип. 45. С. 100–107.
3. Хардель Р. Википедия как инструмент влияния на историческое сознание в контексте русско-украинской информационной войны. *Sdirect24*. 2019. № 2(7). URL: https://docs.wixstatic.com/ugd/527eac_10668738b8e543bb8b0384ce69944bdd.pdf
4. Хардель Р. Використання кінематографа як інструменту впливу на історичну свідомість у ході Російсько-Української інформаційної війни. Проблеми теорії та практики інформаційного протиборства в умовах ведення гібридних війн: Збірник тез доповідей науково-практичної конференції (24–25 жовтня 2019 року). Житомир: ЖВІ, 2019. С. 415–417.
5. Дорош Л. Досвід України у протистоянні гібридним впливам російської федерації: інформаційна складова. *Researchgate*. URL: https://www.researchgate.net/profile/LesyaUhr2/publication/373433605_Evolucia_diskursu_derzavnogo_upravlinna/links/64eb5fc70453074fbdb80a09/Evolucia-diskursu-derzavnogo-upravlinna.pdf#page=45
6. Мартинов А. Інформаційні війни 21 століття та Україна. Енциклопедія історії України. URL: resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.e.
7. Мелекесцев К. Ключові питання історії України в контексті нових маніпулятивних технологій у мережі Інтернет. *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю „Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті“, 11-12*

червня 2020 року. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 41–44.

8. Мелекесцев К. 2023. Історія України в контексті інформаційних впливів Угорщини. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 63 (Груд 2023), С. 72-82.

9. Сасин Г. Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір). *ГРАНІ*. 2015. № 3 (119).

10. Шемчук В. Концептуальні підходи до розуміння інформаційної війни у сучасному світі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2019. Т. 30(69),

11. Історичне джерелознавство: Підручник / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко; Гол. ред. С. В. Головка. Київ: Либідь, 2002. 488 с.

12. Sumpter Randall S. News about News. *Journalism History*. 27 (2). July 2021. P. 64–72. doi:10.1080/00947679.2001.12062572.

13. Lasswell Harold. The Structure and Function of Communication in Society. *The Communication of Ideas* / Bryson L. (ed.). New York: Harper and Row, 1940. P. 216–220.; Berelson B. Content Analysis in Communication Research. Glencoe: Free Press, 1952. P. 18–28.

14. Krippendorff, Klaus. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. California: Sage, 2014. P. 87–89.

15. Перший Кримсько-татарський телеканал «ATR» /офіційний сайт/
URL: <https://atr.ua/>

16. Телеканал ATR. /YouTube / URL:
<https://www.youtube.com/@boysunmagan>

17. Гульнара Абдулаєва Історія Криму, кримських татар. *YouTube*. URL:
<https://www.youtube.com/@user-dq1lu6no4k>

18. Абдулаєва Г. Кримські татари: від етногенезу до державності Київ: Гамазин, 2021. 408 с.
19. Розорення Києва 1482. Частина 1. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O9jFFrEL9P0>
20. Розорення Києва 1482. Частина 2. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b8EZ7xekHkQ>
21. Розорення Києва 1482. Частина 3. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-Irx9PS41V4>
22. Етногенез Кримських татар. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sJ95i8uihOk>
23. Altın Devir. МУХАММЕД ГИРАЙ И ЕВСТАФИЙ ДАШКЕВИЧ. Часть I. *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=oZDZoT2ofd8&list=PLuq9Gk4cRdF68_8a9aszzRT2Wk6kLbfH7&index=3
24. Altın Devir. МУХАММЕД ГИРАЙ И ЕВСТАФИЙ ДАШКЕВИЧ. Часть II. *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=oZDZoT2ofd8&list=PLuq9Gk4cRdF68_8a9aszzRT2Wk6kLbfH7&index=3
25. Перший україно-кримський союз . Ч 1. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7Ubf8dY49TI>.
26. Перший україно-кримський союз . Ч II. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K4EwyfrAPA0>
27. Династія Гіреїв. Altın devir ч. I. *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=mhlW-_RShOk
28. Династія Гіреїв. Altın devir ч. I. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=H0sjpbeUL8Y>
29. Громенко С. Нездолання Ока: малі кримські походи на Московію у XVI столітті. Частина 2 *Крим.Реалії* URL: <https://ua.krymr.com/a/nezdolanna-oka-mali-krymski-pokhody-na-moskoviu-v-16-stolitti-chastyna-2/32410913.html> .

30. Посольства Кримського ханства. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RKfXdq4-QnQ>
31. Сахіб І Гірай - хан "твердої руки" (Частина 1). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oLP0PYUyMGY>
32. Сахіб І Гірай - хан "твердої руки" (Частина 2). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aX0YZ60MOVw>
33. Сахіб І Гірай - хан "твердої руки" (Частина 3). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IRPDbtDdfjY>
34. Сахіб І Гірай - хан "твердої руки" (Частина 4). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=89ABJUY4S3A>
35. Сахіб І Гірай - хан "твердої руки" (Частина 5) *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=MqD0jW5Gq_I
36. Сахіб І Гірай - хан "твердої руки" (Частина 6) *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=MqD0jW5Gq_
37. Девлет Гірей I : кримський хан (1551 - 1572) Ч 1 Altin devir. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=18Jyy-vsP-w>
38. Девлет Гірей I : кримський хан (1551 - 1572) Ч 2 Altin devir. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=18Jyy-vsP-w>
39. Девлет Гірей I : кримський хан (1551 - 1572) Ч 3 Altin devir. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=18Jyy-vsP-A>
40. Девлет Гірей I : кримський хан (1551 - 1572) Ч 4 Altin devir. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=18Jyy-vsP-w>
41. Девлет Гірей I : кримський хан (1551 - 1572) Ч 5 Altin devir. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/bnbM-hvknj-bhvjnm-=kGVBNV>
42. Девлет Гірей I : кримський хан (1551 - 1572) Ч 1 Altin devir. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=18Jyy-vsP-w>
43. Девлет Гірей I : кримський хан (1551 - 1572) Ч 2 Altin devir. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=18Jyy>

44. Переяславська рада — причина розриву відносин між Кримським ханством і Гетьманщиною. Ч 1. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ozJT5>.

45. Переяславська рада — причина розриву відносин між Кримським ханством і Гетьманщиною. Ч. 2. *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ozJT5k_gISo

46. Переяславська рада — причина розриву відносин між Кримським ханством і Гетьманщиною. Ч 3. *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ozJT5k_gISAAAA

47. Переяславська рада — причина розриву відносин між Кримським ханством і Гетьманщиною. Ч 4. *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ozJT5k_gISo

48. Велика ідея. Чому унікальна праця “Історія кримських татар” В. Возгріна потрібна Україні URL: <https://biggggidea.com/project/audiokniga-sviti-narodi-istoriya-krimskih-tatar/blog/3452/>

49. Возгрин В. Е. История крымских татар: очерки этнической истории коренного народа Крыма в четырёх томах. – Т. I. – 3-е издание, стереотипное.

50. Перший кримсько-український союз. (Частина 1). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7Ubf8dY49TI>

51. Облога Збаража (Частина 1). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7neGsPhGmlU>

52. Облога Збаража (Частина 2). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jSKJMjITOKA>

53. Кримське християнство - спадщина кримських татар. *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=9AdWNym7NT4&list=PLuq9Gk4cRdF68_8a9aszzRT2Wk6kLbfH7&index=22.

54. Історичні фальсифікації Росії про Крим. *Y YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=b1G2946HyI&list=PLuq9Gk4cRdF68_8a9aszzRT2Wk6kLbfH7&index=4

55. Кючук-Кайнарджийский мир. (частина 1). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5-4Zq-8A0sw>
56. Кючук-Кайнарджийский мир. (частина 2). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BCRAG-WJG1I>
57. Кючук-Кайнарджийский мир. (частина 3). *YouTube* / *ATR*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TPu16Z_CFCA
58. Кючук-Кайнарджийский мир. (частина 4). *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fVTKxZYSqfo&t=6s>
59. Реальна історія. *YouTube* / *ATR*. URL: <https://www.youtube.com/@realnaistoriia>
60. Ханська Україна. Лекторій проекту «Шлях Yol». *YouTube* / *Ukrainian Institute of National Remembrance*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3gg3MZ9QGl0>
61. Український Південь: Ханська Україна. *YouTube* / *Ukrainian Institute of National Remembrance*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9ZsfdbSNTk>
62. Хмаринка History. *YouTube* / *Ukrainian Institute of National Remembrance*. URL: https://www.youtube.com/@UA_history
63. ГО «Алєм» офіційний сайт. URL: <https://reherit.org.ua/operators/go-alyem/>
64. Сенси, що об'єднують. *UKRINFORM*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3840447-u-kievi-predstavili-elementi-kulturi-ta-sensi-so-obednuut-ukrainciv-i-krimskih-tatar.html>
65. 1944 депортація кримських татар. *10 запитань історіку* / *YouTube* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=i2oDvGiTueg>
66. «Самоповернення в Крим» — п'ята серія документального серіалу «Наші 30». *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jxR5qyQLE4M>
67. Майдан: усна історія. *УІНП*. URL: <https://uinp.gov.ua/usna-istoriya/maydan-usna-istoriya>

68. 10 запитань історичу. / *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/@10questions_ua
69. «2 травня 2014: нищівний удар по "руському міру" в Одесі». *YouTube* URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p6yR7FiMHJE>
70. У телеканалі Маркова забрали ліцензію. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.net/politics/851660-u-telekanala-markova-zabrali->
71. *Хронологія Майдану: барикади, штурми, порятунок людей і майбутнього YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rTz10qCYeus>
- МАЙДАН. Шість літер нашої свободи *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KJaK8_uKHh4
72. Одесские сторонники Тягнибока требуют закрытия русскоязычного телеканала «АТВ» URL: <https://web.archive.org/web/20090905114403/http://novostin.mk.ua/news/read/?id=15795>
73. Facebook Одеської єпархії РПЦвУ URL: https://www.facebook.com/Odesskaja.eparhija/?locale=ru_RU
74. ГО «Одеса-Ростов» URL: <https://www.ukraine.com.ua/uk/egrpou/37281796>
75. «Група 2 травня» URL: <https://2maygroup.blogspot.com/>
76. «2 травня. Без міфів» URL: <https://youtu.be/fG-21ChuofA>
77. Одеська трагедія: кривавий слід російської весни URL: <https://youtu.be/3qDtDZlg3nY>.
78. АЗОВ: перемоги, ідеологія, символіка. *Історія без міфів / YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ml8M3bOaMi4>
79. Сайт з підбіркою міфів про Азов. URL: www.azovcontrafake.com
80. Історія створення забороненого символу «Ідея Нації» URL: <https://rainshouse.com/idea-nation-book>
81. Пронюк автор книги Історія створення забороненого символу «Ідея Нації» URL: <https://acrains.com/interview/proniuk-2023/>

82. Японська сторона категорично заперечила повідомлення про те, що вона називала «Азов» – «неонацистською організацією». URL: <https://zaxid.net/news/>

D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%
D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A0%D0%BE%D1%81
%D1%96%D1%97_%D0%B2_2010_%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96

91. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №17/2024
<https://www.president.gov.ua/documents/172024-49513> Про історично населені
українцями території Російської Федерації.

92. Гавриленко В.О., Перкун В.П. Сфрагістика .
URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Sfrahistyka>

93. Міжнародна науково-практична конференція «Музеї та реставрація:
актуальні виклики сучасності» URL: <https://www.academia.edu/>

94. «Вражаючі докази нашої державності . Реальна історія / YouTube
URL: https://www.youtube.com/watch?v=T5BSaTW0o_k

95. Окупанти напівтаємно освятили музейно-храмовий комплекс
«Новий Херсонес» URL: https://risu.ua/okupanti-napivtayemno-osvyatili-muzejno-hramovij-kompleks-novij-hersones_n149910.

96. «"Скіфське золото". Що насправді повернули в Україну? Реальна
історія з Акімом Галімовим» . *Реальна історія. YouTube* URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=Uhqq6MSsuxY>

97. «10 запитань історика» «Кримські скарби: як «скіфське золото»
YouTube URL: https://www.youtube.com/watch?v=syhpo_UrdHA&t=3185s

98. Реальна історія українських грошей *Реальна історія. YouTube* URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=Q8QerYIEvoE&t=75s>

99. Шаг - замість копійки: Нацбанк пропонує змінити назву розмінної
монети. Укрінформ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3901315-sag-zamist-kopijki-nacbank-proponue-zminiti-nazvu-rozminnoi-moneti.html>

100. Жирій К. Шаг гривню береже. Навіщо "вбивати" копійки Уніан
URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/shag-zamist-kopiyki-nbu-hoche-pereymenuvati-monetu-12749715.html>

101. Заболотний Є. Фальсифікація історії України в російських
підручниках. На прикладі сюжету каналу «Реальна історія». *Вісник*

студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Випуск 16. Том 2 / ред. кол. М. І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. Вип. 16. Т. 2.

102. Заболотний Є. Відеоблог «Історія без міфів» як протидія радянським міфам про ОУН, УПА та їхніх лідерів. Збірник матеріалів 1 всеукраїнської конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. «Друга Світова війна: історія та пам'ять». Випуск 1. С. 146-150.

103. Заболотний Є. Відеоблог «Історія без міфів», як сучасна протидія ідеологемі «братній народ». *Збірник матеріалів III міжнародної наукової конференції, студентів, аспірантів і молодих учених «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія»*. С. 361-364.

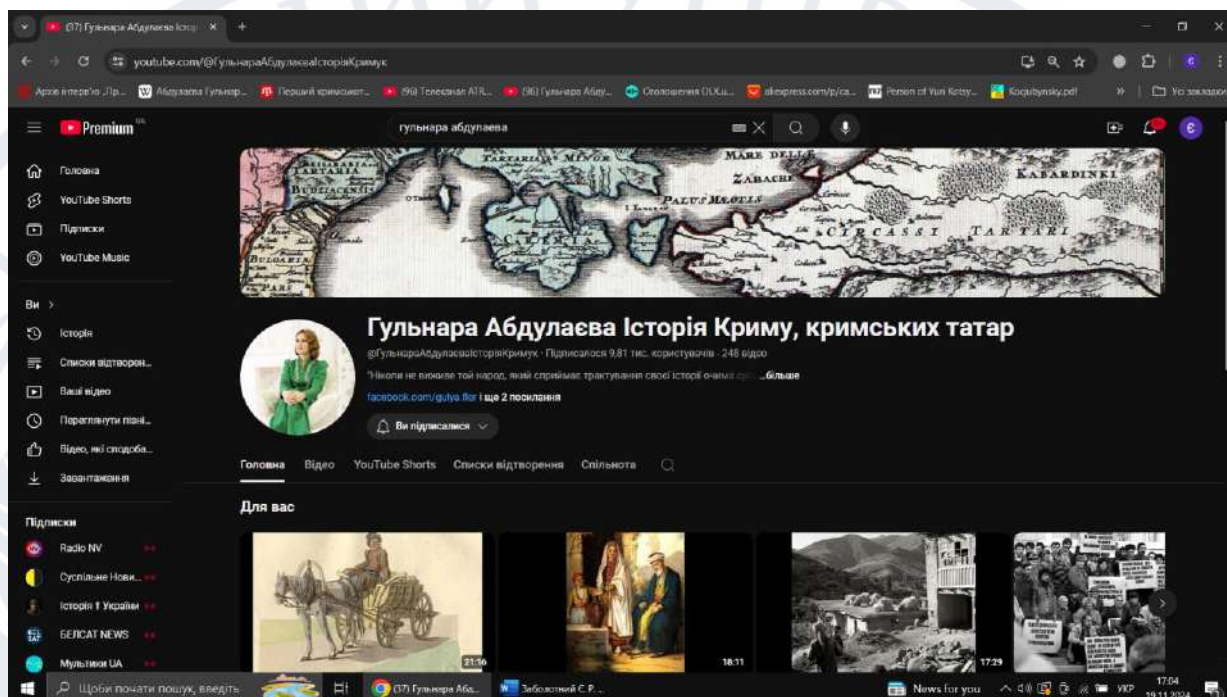
104. Заболотний Є. Зображення Української держави та постаті гетьмана Скоропадського на телебаченні та в Youtube *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Випуск 15. Том 1 / ред. кол. М. І. Прихненко (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. Вип. 15. Т. 1. С. 21-25.

105. Заболотний Є. Наративи про правителів Русі в інформаційному протистоянні. *Збірник матеріалів III міжнародної наукової конференції, студентів, аспірантів і молодих учених «Травневі студії 2023: історія, міжнародні відносини в інформаційному протистоянні»*. 2023. С. 194-196.

ДОДАТКИ

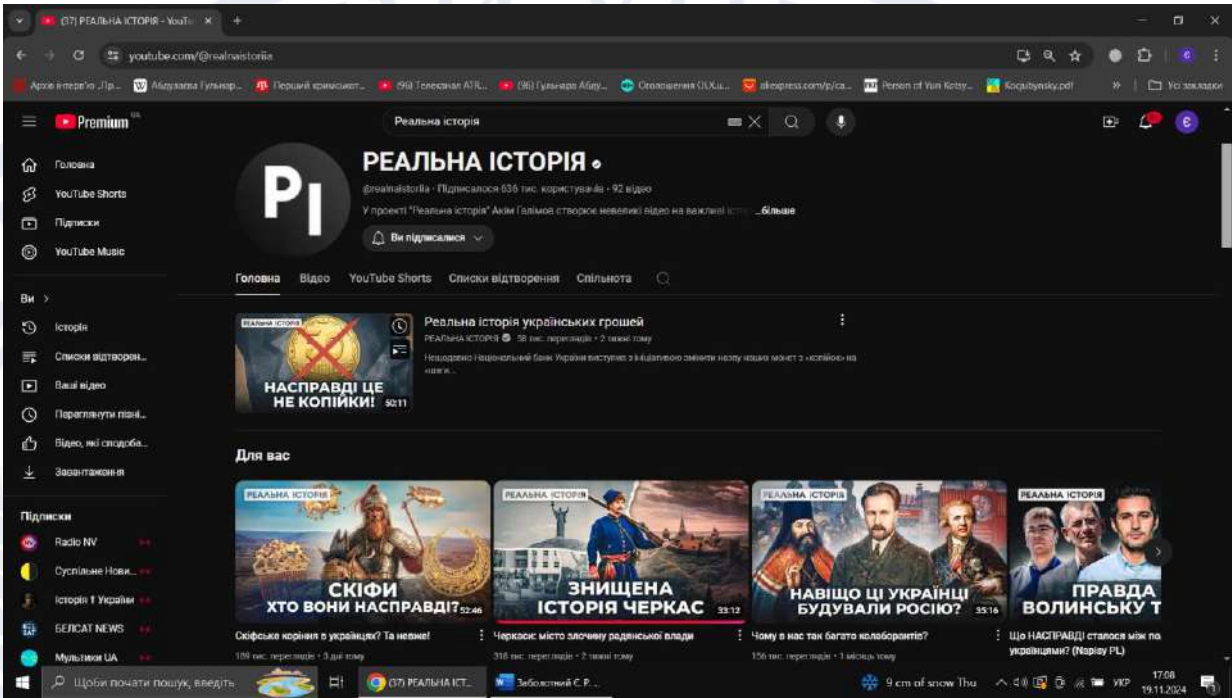
Додаток А.

Джерело: URL: <https://www.youtube.com/@ГульнараАбдулаєваІсторіяКриму>

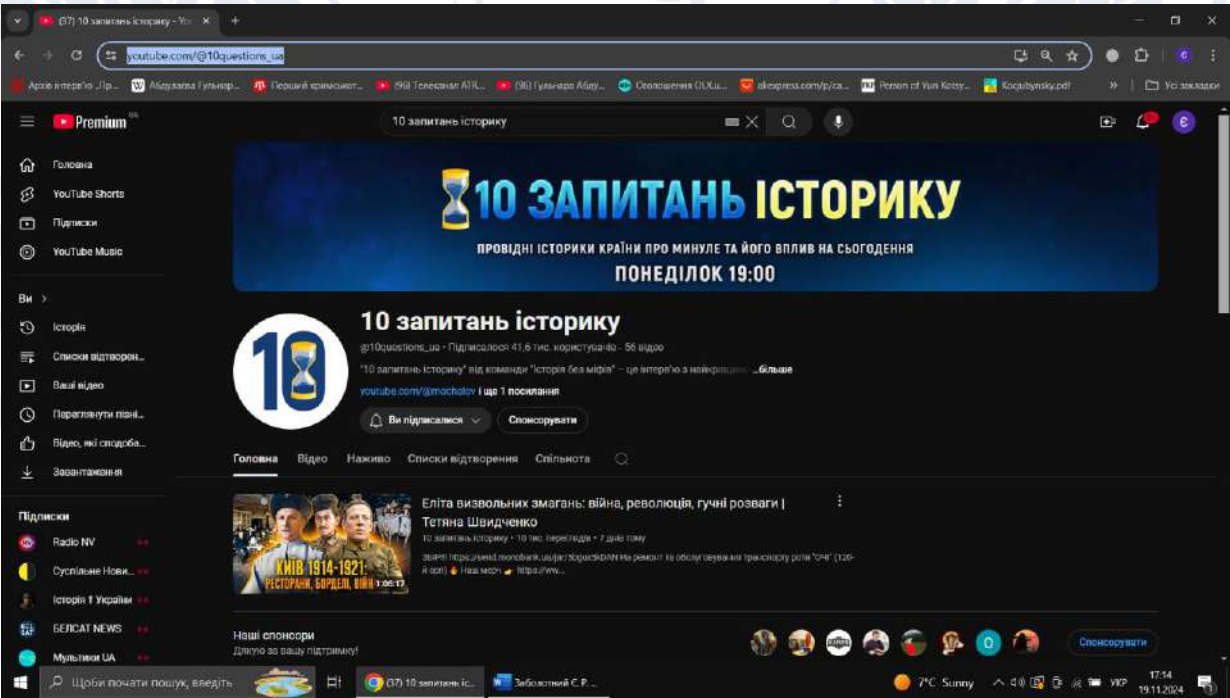
Додаток Б.

Джерело: URL: <https://www.youtube.com/@realnaistoriia>

Додаток В.

Джерело: URL: https://www.youtube.com/@10questions_ua

Джерело: URL: https://www.youtube.com/@UA_history

